

سُبْحَانَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ نَصَرَ اللَّهُ أَمْرًا سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا قَبْلَهُ كَمَا سَمِعَهُ مِرْقَاجُ (ص ٤٤٣)

ابن مسعود ؓ فرمايې چې ما د نبي کریم ﷺ څخه
اوریدلي دي چې ده مبارک فرمايل چې الله ﷻ دي هغه شخص
منور وگرځوي کوم چې زما څخه خبره واورې او پر هغه طريقه
يې انور و ته ، ورسوي .

حضرت نبي کریم ﷺ فرمايلي دي :

کوم سړی چې زما وامت ته د فائدي رسولو په خاطر د امر دين

خلو پښت احاديثه

په ياد کړي نو الله تعالی ﷻ به هغه د قيامت په ورځ فقيه را پورته کوي او
د قيامت په ورځ زه دده شفاعت کونکی او (د ده پر طاعاتو باندې) شاهد گرځم .

Ketabton.com

تأليف

مولوي احمد گل کندهاري

فاضل تخصص علامه بنوري ټاون کراچي

ناشر

اشرفيه مدرسه لومړۍ ناحيه کندهار

موبائل نمبر ۰۷۰۰۳۰۸۶۵۶

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم :	څلويښت احاديثه
د کتاب مؤلف :	مفتي احمد گل کندهاري
تصحیح کونکی :	فاضل تخصص علامه بنوري ټاون
کمپوز :	مولوي محمدرسول صاحب
تعداد :	محمدرسول سعيد
چاپ :	۰۳۰۰۳۸۹۰۲۹۸ (۰۰۹۲)
ناشر :	۱۰۰۰ عدد
	لومړی ځل چاپ
	جامعه اسلاميه اشرفيه
	لومړی ناحیه کندهار

د نوموړي کتاب فهرست

شمار	مضمون	صفحه
۱	د اعمالو دار و مدار پر نیتو باندې دي	۱
۲	د انسان فضیلت پر نورو باندې په تقوی او عمل صالح سره دی	۴
۳	د سنت مقدسه اتباع لازمه ده	۷
۴	د بدعت څخه ځان ساتل	۱۰
۵	توبه گناه محوه کوي	۱۴
۶	د بدو څخه راگرځول	۱۶
۷	د الله ﷻ رضا مندي د مور وپلار په رضامندي کي ده	۱۹
۸	د اولاد حق پر مور وپلار باندې	۲۲
۹	د ښو خلگو ناسته	۲۴
۱۰	د یوه مؤمن پر بل مؤمن حقوق	۲۷
۱۱	د یو مسلمان د بل مسلمان څخه تر درو ورځو زیات اړیکي شکول جواز نه لري:	۳۱
۱۲	رحم پر مؤمنانو باندې	۳۴
۱۳	پر ښځو باندې ترحم کول	۳۶
۱۴	د نکاح فضیلت	۳۹
۱۵	بیره پرېښودل	۴۱

شماره	مضمون	صفحه
۱۶	د حلال رزق کوبښ کول	۳۳
۱۷	سلام اچول	۴۵
۱۸	غیبت سخته گناه ده	۴۸
۱۹	د ظلم څخه ځان ساتل	۵۲
۲۰	ځان ساتل د حسد، بغض، بدگمانې وغیره څخه	۵۳
۲۱	د بخل بد والی	۵۶
۲۲	د دنیا محبت	۵۸
۲۳	د مسلمان خطا ایستل	۶۰
۲۴	د جمعې دلمانځه پرېښودونکی منافق دی	۶۲
۲۵	د عکسو دفع کول	۶۳
۲۶	مرگ د هغه چا چي د جهاد تمنی یې هم نه وي کړې	۶۵
۲۷	د درود شریف فضیلت	۶۷
۲۸	فضیلت د طلب علم	۶۹
۲۹	د جماعت دلمانځه فضیلت	۷۱
۳۰	د خیرات او صدقې فضیلت	۷۳
۳۱	د مسجد تعظیم	۷۵
۳۲	د قرآن کریم فضیلت	۷۷
۳۳	د تقوا داره عالم فضیلت.	۸۰
۳۴	د خلگو په خاطر د الله ﷻ نافرمانی جائز نه ده	۸۳

شمار	مضمون	صفحه
۳۵	ژوند یو لوی نعمت دی بې طاعاتو ضائع نسي	۸۵
۳۶	د نیوي عذابونه د مؤمن لپاره رحمت دي	۸۷
۳۷	د اعمال صالحو و طرفته سبقت و کړئ څکه دفتنو څخه د خلاصیدو یو لوی سبب دی	۸۹
۳۸	قیامت ته نږدې به پر دین عمل کولو والا داسي په تکلیف وي لکه د اور سکروتي چي یې په لاس کي وي	۹۱
۳۹	د نبي کریم ﷺ مهم وصیتونه	۹۳
۴۰	د ذکر او ذاکر فضائل	۹۶
۴۱	د ذکر متعلق د حضرت امام رباني شیخ احمد فاروقي رحمه الله مبارک وینا :	۹۹
۴۲	د حضرت مولانا جلال الدین رومي رح رایه :	۱۰۰

﴿ ۱ ﴾ د اعمالو دار و مدار پر نیتو باندي دي :

﴿ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ﴾¹

ترجمه : د ټولو کارو اعتبار په نیتو سره دی، یعنې د عمل ثمره او اعتبار په نیت سره دی .

لغات : أَعْمَالُ جمع د عمل ده، او عمل کار ته ویل کیږي .
نِیَّاتُ : جمع د نِیَّة، د زړه قصد او ارادې ته ویل کیږي .

فضیلت : امام شافعي رح دا حدیث د علم دریمه حصه بولي
وجه داچې اعمال پر درې قسمه دی : د زړه عمل، د ژبي
عمل او د اعضاوو عمل.²

علامه ابن دقیق العید فرمایي چې دا حدیث علماؤو په ثلث
الاسلام سره ملقب کړی دی.³

صاحب ابوداؤد سلیمان ابن اشعث ستيجستاني رح نصف
فقه بللی دی .⁴ حضرت امام صاحب رح دا حدیث شریف
خلورمه د علم بللی دی .

¹ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ أَبِي حَفْصٍ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَا إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ..... الخ . رواه شيخنا .

² فتح الباري، مرقات ج ۱ ص ۴۲ .

³ فتح الباري ج ۱ ص ۱۰ .

⁴ فتح الباري ج ۱ ص ۱۱ .

عبدالرحمان بن مهدي رح فرمايې چي څوك د كتاب د تصنيف اراده وكړي هغه شخص دي په دغه حديث سره شروع كوي .

دگناه كار په نيت سره نه سميرې .

عبادتونه دوه قسمه دي : (۱) مقصودي عبادتونه لكه كلمه ، لمونځ ، روژه ، حج او زكات ددغه مقاصدو اصل صحت پر نيت باندي موقوفه دی . (۲) هغه عبادتونه چي د بل عبادت لپاره واسطه وي لكه اودس ، پوتيده دعورت او داسي نور ، ددغه اعمالو ثواب په نيت سره زياتيږي اصل صحت يې په نيت پوري نه دی تړلی .

په يوه عمل كښي ډير نيتونه كيدلای سي پر نيت باندي يې ثواب دی لكه نكاح : نيت داتباع سنت ، نيت د اولاد صالح ، نيت دځان دپاكدامنۍ وغيره پر نيت باندي ثواب سته .

د حديث د راوي مختصر حالات (خليفه راشد) :

د حديث راوي حضرت عمر بن خطاب ؓ دی ، كښت يې ابو حفص دی نسبا قريشي دی ، تر ۴۰ نارينو او ۱۱ ښځو وروسته د نبي كريم ﷺ د دعاء په برکت په اسلام مشرف سوی دی ، حضرت ابوبكر صديق ؓ په خپل ژوند كښي دی مبارك خليفه گرځولی دی . د حضرت مغيره غلام ابولؤلؤ د چهارشنبې په ورځ ۲۶ ذوالحجه ۲۲ هـ په مدينه

منوره کي دسهار دلمانځه تر مخه دی مبارک په خنجر ووهی او په
اول محرم باندي ده مبارک د دنیا څخه سترگي پټي کړې، دده مبارک
عمر ۶۳ کاله وو، د خلافت موده یې لس کاله شپږ میاشتي وه،
حضرت صهیب ؓ د جنازې لمونځ ورکړی او د نبی کریم ﷺ په حجره
مبارکه کي دفن دی.
روایات احادیث دده مبارک څخه ۵۳۹ دی.

(۲) د انسان فضيلت پر نورو باندي په تقوی او عمل صالح

سره دی :

﴿ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ لَهُ إِنَّكَ لَسْتَ بِخَيْرٍ مِّنْ أَحْمَرَ وَلَا أَسْوَدَ إِلَّا أَنْ تَفْضُلَهُ بِتَقْوَى ^۱ ۱. ﴾

ترجمه : نبي کریم ﷺ و ابوذر غفاري ؓ ته وفرمايل چي ته نه يې بهتره پر سره رنگ والا (انسان) باندي او نه پر تور رنگ والا (انسان) باندي ، مگر دا چي ته بهتري پيدا کړې (پر بل انسان باندي) په تقوا سره .

لغات : أَحْمَرُ: سور رنگ ته وايي جمع يې أَحَامِرُ ده، او مؤنث يې حُمْرَاء ده .

أَسْوَدَ: دباب (س) څخه تورسوی مؤنث يې سُودَاء ده .
تَفْضُلَهُ : د باب (س) څخه باقي پاتيدل، د باب (ن) څخه بهتره کيدل .

بِتَقْوَى: د الله ﷻ له خوفه دهغه دفرمان موافق عمل کوي .
تشریح : په حديث مقدسه کي يو قانون ذکر دی چي دانسان فضيلت پر ظاهري شکل و صورت باندي نه دی بلکه د

فضيلت مدار پر ديني اخلاقو، عمل صالح او تقوا سره دی، په يو حديث^۱ کې ذکر دي چې عمل صالح او تقوی نه لري په نسب سره مخته نسي تللای چې فلان سيد دی، فلان قريشي دي، البته وروسته تر عمل صالح او تقوی بيا په نسب سره ډير مخته ځي ځکه چې بنياد يې طلايې دی. د تقوی درې مرتبې دي:

(۱) کمه مرتبه د تقوا داده چې د کفر او شرک څخه ځان وساتي.
(۲) ميانه مرتبه د تقوی داده چې د گناه څخه دمنهياتو څخه د شريعت مقدسه ځان ساتي.

(۳) اعلى او افضله مرتبه د تقوی داده چې د ذات الهي جل و علا سره هميشه حضور لري. او د غير الله څخه فارغه وي يعنې فکريې په غير الله سره نه وي بند.^۲

حالات مختصره ابو ذر ؓ:

نوم يې جندب، ابو ذر يې کنيت او مسيح الاسلام يې لقب وو، په اول کې د اسلام په مکه مکرمه کې يې اسلام راوړی دی، واقعاً د اسلام يې مشهوره ده په آخر د عمر کې يې روښنتان ټوله سپين سول، د غزوه خندق وروسته يې ټوله عمر د نبي کریم ﷺ په خدمت

^۱ مشکوة ج ۱ ص ۲۲.

^۲ مرقات ج ۹ ص ۳۹۳.

کښې تیر کړی دی، تر مخه په قبيله غفار کښې وو، حضرت ابوذر
 ؓ فقیر، زاهد او تاریک دنیا وو او ډیرې دردناکې واقعې یې دي ،
 د حضرت عثمان ؓ په امر ده خپله مقام زیږه اختیار کي هلته یواځي
 وو یوه کور والا ورسره وه، تر وفات وروسته یوه یمني قافله را
 روانه وه او په هغه قافله کي حضرت عبدالله بن مسعود ؓ وو هغه
 راغلی د غسل، جنازې او دفن کارونه یې ور دسره کړه ، د احادیثو
 روایتونه دده مبارک څخه ۲۸۱ دي .

(۳) د سنت مقدسه اتباع لازمه ده .

﴿ مَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي ﴾^۱

ترجمه : کوم چا چي زما د طريقي څخه اعراض (سرغړونه) وکړه هغه زما څخه نه دی .

لغات : رَغِبَ د باب (س) څخه رُغْبَةً عَنْهُ، اعراض کول، رُغْبَةً فِيهِ، خوښول .

سُنَّتِي : خصلت، عادت، طبيعت، جمع يې سُنَنُ رَاخِي .

تشریح : شريعت مقدسه د ذات الهي ﷻ او د نبي کریم ﷺ د

حکم وروسته هيڅ قسم اختيار مؤمن ته نه دی ورکړی

بلکه د الله جل جلاله او د نبي کریم ﷺ د حکم نه منلو په

صورت کي نافرمانه او اعراض کونکی دی چي دا

روگرداني سبب د گمراهي گرځي ، البته اعراض بيا فرق

لري د فرضو څخه اعراض، د واجب څخه اعراض، د سنت

موکده څخه اعراض، بيا دا اعراض دوه قسمه دی يو

دادي چي انکار لري بل انکار نه لري عمل نه پر کوي

تفصيل يې دادي : د فرض منکر کافر دی، د واجب او سنت

موکده منکر فاسق دی او بيره د کفر پر سته، که د فرض

انکار نه وي عملي يې ترك کړی وي دې ته فاسق وايي او
 بیرته د کفر پر سته لکه لمونځ نه کونکی ، د واجب تارک
 فاسق دی د سنت مؤکده تارک د نبي عليه السلام د
 شفاعت څخه د محرومي. مستحق گرځي او حرام قطعي ته
 نږدې عمل دی.^۱

حاصل دا چي اعراض د نبي کریم ﷺ د سنتو څخه سبب
 دگمراهۍ دی یا ډیره گمراهي يالې، الله ﷻ دي ټولو
 مسلمانانو ته اتباع د سنت نصیب کړي. آمین.

حالات راوي حضرت انس ؓ :

انس يې نوم او ابو همزه يې کنيت دی، دپلار نوم يې ابوطلحه دی،
 لس کاله يې دنبي کریم ﷺ خدمت کړی دی تر لس کاله تر مخه پيدا
 سوی دی، نبي کریم ﷺ چي مدينې منورې ته تشریف راوړی دده عمر
 لس کاله وو ابوطلحه ؓ نبي کریم ﷺ ته د خدمت لپاره پيش کړي او
 نبي کریم ﷺ قبول کړی ، حضرت ابوبکر صديق ؓ دی د بحرین
 عامل مقرر کړی. ۱۲۸۶ احاديث دده مبارک څخه نقل سوي دي. نبي
 کریم ﷺ ده لره د ډير مال، ډير اولاد، او د ډير عمر د دعاء سره
 دمغفرت دعاء کړې ده ، د اولاد ډير والی يې دومره وو چي ۹۸
 اولاده ده مبارک په خپل لاس دفن کړي دي او زراعت او مالداري يې

^۱ حسامي ص ۵۹. حاشية الطحطاوي ص ۵۱.

په کال کي دوه فصله حاصلات کول او همدارنگه يې د اولاد کيفيت وو، عمر يې هم اوږد وو، ده مبارک به فرمايل چي د عمر څخه ستړی سوم اوس د مغفرت په اميد يم چي د نبي کریم ﷺ د دعاء اخري جز دی، حضرت عمر ؓ دی مبارک بصرې ته د احاديثو او فقهې د معلم په صفت وليږي، په ۱۰۲ هجري کال کښي دی مبارک هلته وفات سو او همدی آخري صحابي وو.^۱

(۲) د بدعت څخه ځان ساتل :

﴿ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ وَقَرَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ فَقَدْ

أَعَانَ عَلَى هَذِمِ الْإِسْلَامِ ﴾

ترجمه : کوم شخص چي د بدعتي تعظیم وکړی نو په تحقیق سره هغه د اسلام په نړولو کي کومک وکړی .

لغات : وَقَرَ: د باب تفعلیل څخه تعظیم کول .

بِدْعَة : نوی شی، جمع بَدَعْ ده باب فتح څخه معنی ایجادول بیله نمونې یو شی جوړول .

هَذَمَ : د باب (ض) څخه ماتول نړول .

تعریف بدعت : بدعت په اصطلاح شرح کي هغه کار ته وايي

چي په خیر قرون په زمانه کي نه وي او سلف (صحابه،

تابعین تبع تابعین) د هغه و طرف ته د عمل کولو لپاره

محتاج وي هغو دغه کار نه وي کړي اوس یې یو شخص د

ثواب په نیت وکړي دغه عمل ته بدعت وايي لکه نفل

لمونځ په جماعت باندي صحابه کرامو نه دی کړی سره د

دې چي دوی و دي ته محتاج وه چي عبادت په ښه طریقه

باندي وسي چي ثواب یې ډیر سي ، یا نور نوي کارونه چي

دغه تعريف پر صادق وي نو دغه ته بدعت وايي^۱. په بدعت شرعي کي حسن نسته بلکه هر فرد يې قبيح دی هم دغه قول د حضرت امام رباني رح دی په دغه مذکوره تعريف سره دانوی طرز د سکونت اسباب لکه الماری، کوربچې، فرش وغيره داخو هم د نبي عليه السلام په زمانه کي نه وه اوس سته نو دې ته بدعت نه وايي ولي د ثواب نيت نسته، همدارنگه وسائل لکه لمانځه ته په موټر کي تلل وغيره، همدارنگه قيام مدارس، فنون صرف نحو وغيره ټوله د بدعت څخه وتلي دي دغه اعمالو ته بدعت نه ويل کيږي که څه هم د نبي عليه السلام په زمانه کي نه وه اوس سته او هم د ثواب په نيت دي مگر د بدعت تعريف نه پر صادقيږي په تعريف کي د بدعت د اقيد و چي د صحابه کرامو څخه به د دغه عمل ته ضرورت وو، او دغه فنونو وغيره ته د دوي مبارکانو ضرورت نه وو ځکه دي ته بدعت نه وايي که څه هم د ثواب په نيت وي.

نو د هر عمل چي د بدعت تعريف صادق سي دغه عمل ته بدعت ويل کيږي او دغه سړی ته بدعتي ويل کيږي مثال لکه په بعضو ځايو کي تر اذان دمخه او وروسته په زوره اواز صلاتونه ويل، او همدارنگه په هر ملک کي مختلف بدعتونه

^۱ توضيحات شرح مشکوٰۃ ج ۱ ص ۳۶۰.

وي په شريعت مقدسه كي هيڅ اصل نلري ، حق تعاليٰ ﷻ دى
توله مسلمانان ددغه ضلالت او گمراهي څخه وساتي .

تشریح : د بدعت کونکي د تعظيم مختلف قسمونه دي مثلاً
چي دى راسي دده لپاره ولاړ سي يا په مجلس كي يو ښه
ځاى ورکول يا خدمت يې کول وغيره .¹

هدم الاسلام : د بدعتي تعظيم د بدعت تعظيم دى او دبدعت
په تعظيم کښي سنت تحقير دى او سنت تحقير داسلام
و عمارت ته نقصان دى .²

خرابي بدعت : حضرت امام مالك رح فرمايې چي چا بدعت
وکړى نو دى داسي پوهيدلى دى چي نبي کریم ﷺ په
رسالت كي (نعوذبالله) غلطې کړې ده (دغه زما عمل ثواب
لري ده مبارك نه دى کړى نه يې امر کړى دى) .

بله خرابي د بدعت داده چي بدعتي سړى ددغه عمل څخه
توبه نه کاږي ولي دى يې ثواب بولي هغه په شريعت كي
هيڅ اصل نه لري ، په يوه روايت كي ذکر دي چي ابلس
وويل چي زه خلگ په گناه هلاک کړم ، دوى زه په توبه

¹ توضيحات شرح مشکوة ج ۱ ص ۳۶۰.

² مرقات شرح مشکوة ج ۱ ص ۳۹۴.

هلاڪ ڪرم وروسته بيا ما په دغسي عمل اخته ڪړه چي
توبه نه ڪاري.¹

بل دا چي : د بدعت په ذريعه سره سنت پاتيري ځکه چي
ته کوم کار کوي هم په دغه کار کښي سنت طريقه هم سته
هغه ستا څخه پاته سول . الله ﷻ دي مسلمانان د بدعاتو
څخه وساتي ، د هر نیک عمل په کولو کي به پوښتنه کوي
چي په شريعت کي اصل لري که يا ؟

(۵) توبه گناه محوه کوي

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَلْتَّائِبُ

عَنِ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ^۱

ترجمه د حضرت عبدالله ؓ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایيل: توبه کونکی د گناه څخه داسي دی لکه گناه چي يې نه وي کړې.

لغات : أَلْتَّائِبُ : توبه کونکی، تاب دباب نصر څخه: متوجه کيدل.

الذَّنْبُ: گناه، جمع د ذُنُوبٍ، جمع الجمع يې ذُنُوبَات.

تشریح : ملا علی قاري رح فرمایي چي بنده دتوبه په ذريعه باندي ذات الهي ﷻ ته رجوع کوي نو د دوو حالاتو څخه به خالي نه وي اول دا چي گناه بالکل محوه کړي، دوهم دا چي ثواب ورکول کيږي ليکن که گناه يې محوه نسي په دواړو صورتو کي ثواب لري. مولانا محمد منظور نعماني رح فرمایي د توبې په ذريعه بنده دالله ﷻ محبوب گرځي او د گناهو داغ يې هم ليري کيږي لکه حديث (كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ).

په حديث شريف کي ذکر دی ټوله بني آدم خطاوي لري ليکن

بهترین خطا کونکی هغه دی چي توبه کونکی وي.^۱

د توبي لپاره شرائط : علامه آلوسي په تفسیر روح المعاني

کي او شيخ محي الدين ابو ذکريا نووي په شرح مسلم کي

د توبي ۳ شرائط ذکر کړي دي :

(۱) د گناه څخه پوره جلا سي .

(۲) پر گناه ندامت قلبي وي ، د زړه د اخلاصه پر دغه گناه

پنښمانه وي .

(۳) پوخ عزم يې وي چي بيا داسي گناه نه کوم .

حالات راوي حضرت عبدالله بن مسعود ؓ:

نوم يې عبدالله کنيت يې عبدالرحمان دی، مسعود يې د پلار نوم

وو، ام عبد يې د مور نوم وو . په اول کي يې چوپاني کول تر يو

واقعي وروسته مسلمان سو بيا يې ټوله زندگي د نبي کریم ﷺ په

خدمت کي وقف کړه ، يو ځل يې حبشې ته او بيا يې مدينې منورې

ته هجرت کړی دی . دی مبارک رئيس مفسرين دی د فقه حنفي دار

ومدار دده مبارک پر رواياتو دی . تعداد د حديثو يې ۸۴۸ دی .

عمر مبارک يې تر شپيتو کالو زيات دی په ۲۳ هـ کال کي وفات سوی

دی، حضرت عثمان ؓ د جنازې لمونځ ورکړی، د حضرت عثمان بن

مظعون ؓ په بغل کي په جنت البقيع کي دفن سوی دی .

(۶) د بدو څخه راگرځول :

﴿ مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ

فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ ﴾^۱

ترجمه : کوم څوک چې ستاسو څخه یو بد کار وويني نو هغه دي په لاس سره دا بد کار منع کړي، که ده دومره طاقت نه درلودی نو بیا دي یې په ژبه سره منع کړي، او که یې دومره طاقت هم نه درلودی نو بیا دي یې په زړه کې بد وبولي او دغه (آخري درجه) د ایمان هغه کمزورې درجه ده.

نکات : فَلْيُغَيِّرْهُ : بدلول .

أَضْعَفُ : ډیر کمزور، ضِعَافٌ او ضُعْفَاءُ یې جمع ده.

مُنْكَرٌ : شرعي بد . بیده : په لاس سره .

فَبِقَلْبِهِ : په زړه سره .

فَبِلِسَانِهِ : په ژبه سره .

تشریح : په دغه حدیث شریف کې د ایمان درې درجې ذکر

سوي دي :

اول : داچې غلط کار وويني نو په لاس دې منع کوي مگر

^۱ عن ابي سعيد الخدري ؓ عن رسول الله ﷺ قال مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا ..... الخ

دا منع کول شرائط لري هغه دا چي دی به قدرت لري مثلاً
د کور مشر، استاذ، آمر وغيره وي.

دوهم: داچي یو غلط کار وويني په خوله به یې منع کوي
لیکن ددغه منع کولو لپاره ۵ شرطونه په فتاوی
عالمگیری کي راوړي دي.^۱

دریم: چي یو بد کار وويني خپله به مخ ځيني اړوي او په
زړه کي به بد ځيني وړي که یې په زړه کي هم بد نه ځيني
وړل نو دده په ایمان کي شک سته.

حکم دمنع: که حرام کار وو منع یې واجب ده که په شریعت
کي یو شی واجب وي امر یې هم واجب دی که سنت وي امر
یې هم سنت دی که فرض وي نو امر یې هم فرض دی، مگر
دا قانون هغه وخت دی چي دمخاطب څخه ستا دا یقین
وي چي دی خبره قبلوي که دا یقین نوو نو بیا یې ویل
واجب نه دی بل داچي دا منع هغه وخت واجب ده چي
دفتني او فساد بیرنه وي که دفتني او فساد احتمال وو
نو بیا به نه ورته وایي.

علامه قطب الدین په شرح دمشکوة کي وایي: چي امر په

^۱ فتاوی عالمگیری باب کراهية ص ۲۵۲ ج ۵.

نيكو سره كول او د بدو څخه راگرځول يواځي د حاکم کار نه دی بلکه د هر نارينه، بسځينه، او غلام کار دی.¹

په سورة انفال ۲۵ آية کي هم وضاحت دی چي دهغه دفتني څخه ځان وساتئ چي ظالمانو لره خاص ده ، يعني که تاسو د بدو څخه منع ونه کړئ دغه فتنه او مصيبت پر تاسو هم واقع کيږي (که څه هم تاسي صلحاء او نيکان ياست).

حاصل داچي د بدو په منع کولو کښي به سستي نه کوي که نه دا نه منع کولو والا هم په عذاب مبتلا کيږي.²

په احاديثو مبارکوو کښي بله خرابي د نه منع کولو دا ذکر سوې ده چي کوم عذاب پر گنهکار راځي هغه عذاب پر نه منع کولو والا باندي هم راځي ، او بيا د دغه نه منع کولو والا دعاء د عذاب د دفع لپاره هم نه قبليري.³

اول به اصلاح د خپل کور څخه شروع کوي او خپل کور والا به د بدو څخه راگرځوي . الله ﷻ دي مسلمانانو ته د ځان، کور او ټولو اصلاح په ښه طريقه ورنصيب کړي .

¹ مظاهري ج ۱ ص ۶۴۷.

² سورة الانفال آية ۲۵.

³ مرقات ج ۹ ص ۳۳۰.

﴿٧﴾ د الله ﷺ رضا مندي د مور وپلار په رضامندي کي ده :

﴿ رَضِيَ الرَّبُّ فِي رِضَى الْوَالِدِ وَ سَخَطُ الرَّبِّ فِي سَخَطِ الْوَالِدِ ﴾¹

ترجمه : د الله ﷺ رضامندي د پلار په رضا مندي کښې ده
او د الله ﷺ ناراضي د پلار په ناراضي کي ده .

لغات : رَضِيَ : خوشحاله کيدل .

سَخَطُ : ناراضه کيدل .

سوال : په دغه حديث کښې د پلار ذکر سته د مور ذکر ولي
نسته ؟

جواب : په بعضو رواياتو کي ذکر دي چي د مور حق زيات
دی د ۳ وجوهاتو پر بناء، لهذا چي د پلار دومره حق وي نو
دمور په طريقه اولی پکښې دخل دی ځکه چي هغه زياته
حقداره ده .

په فتاوی هندیه کښې راغلي دي چي په احترام او تعظیم
کښې پلار د مخه دی او په خدمت او نعمتو ورکولو کي
مور د مخه ده .¹

¹ عن عبد الله بن عمر قال : قال رسول الله ﷺ رَضِيَ الرَّبُّ ... الخ . مشکوۃ ج ۲ ص ۴۱۹ .

په يو حديث شريف كښې ذکر دي چي نبي كريم ﷺ فرمايې :
 كه يو نيك اولاد مور وپلار ته يا يواځي يوه ته په نظر د
 رحمت وگوري الله ﷻ ددغه كتلو په وجه د حج مقبول ثواب
 وركوي ، صحابه كرامو وفرمايل چي كه يو شخص د
 ورځي سل واري ورته وگوري نو هم دسلو حجو ثواب
 وركوي؟ نبي كريم ﷺ وفرمايل : هو ، الله اكبر واطيب.²
 په يوه حديث شريف كښې د يو صحابي پر سوال باندي
 نبي كريم ﷺ وفرمايل چي : هو پس له مرگه هم ستا پر ذمه
 باندي د مور پلار حق سته :

(۱) د دوي لپاره دعاء او مغفرت غوښتل .

(۲) دوي چي دچا سره وعده كړې وي يا يې جائز وصيت
 كړي وي هغه پوره كول .

(۳) هغه دوستان چي د مور وپلار په واسطه يې قرابت وي
 د هغو سره صله رحمي كول او د دوي د شناختو سره د
 شريعت په حدودو كي احترام او عزت وركول.³

1 فتاوى عالمگيري ج ۵ ص ۳۶۵ .

² مرقات ج ۹ ص ۱۵۹ .

³ مرقات ج ۹ ص ۱۵۱ .

(۴) نبي کریم ﷺ فرمایي که چا دمور وپلار يا دوارو زیارت د جمعی په ورځ کاوه دغه شخص ته به بڅښنه وسي او دالله ﷻ په نزد به په نیکانو کښي حساب سي . حق تعالی ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته دمور اوپلار خدمت او احترام ورنصیب کړي . آمین یارب العلمین

د حضرت ابن عمر ؓ مختصر حالات :

نوم يې عبدالله کنيت يې ابو محمد دی ، د حضرت عمر ؓ مبارک زوی دی تر حضرت عمر ؓ د مخه يې ايمان راوړی دی هميشه به د نبي کریم ﷺ په خدمت کي وو ، دامام احمد ؒ د مذهب د احکامو بناء دده مبارک پر اقوالو ده .

په ۶۵ هجري کال کي په تسطاط نامي ځای کي وفات سوی دی ، د جنگ په وجه خلگ دباندي نسوای راوتلای ځکه يې دی مبارک په کور کي دفن کړی .

۷۰ احاديث دده مبارک څخه را نقل سوي دي .

(۸) د اولاد حق پر مور او پلار باندې :

﴿ مُرُوا ۱ اَوْلَادَكُمْ بِالصَّلٰوةِ وَهُمْ اَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِيْنَ وَاضْرِبُوْهُمْ عَلَيَّهَا وَهُمْ اَبْنَاءُ عَشْرِ سِنِيْنَ وَ فَرَّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ. ۱ ﴾

ترجمه : تاسي خپل اولادو ته دلمانځه حکم کوي کله چي دوي د اوو کالو وي، او دوي دلمانځه دنه کولو په سبب وهي کله چي دوي دلسو کالو وي ، او په دغه وخت کي د دوي د پروتي بستري سره ورجلا کړي .

لغات : اَبْنَاءُ: جمع دابن په معنی د زوی .

الْمَضَاجِعُ: جمع مَضْجَعُ دخوب ځای . ضجع د فتح څخه پر بغل پريوتل .

تشریح : په شريعت مقدسه کي د اولاد ډير حقوق پر پلار سته د پيدائش څخه تر بلوغ پوري اولاد مختلف حقوق لري البته دوه حقوق يې ډير مهم دي اول : د عقيدې جوړول، دوهم : د عبادات ورزده کول. په خاصه توگه دلته په حديث شريف کي دلمانځه متعلق بيان دی چي کوچنی کله د اوو کالو سي دلمانځه حکم ورته کوي يعني اول به

^۱ عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده قال : قال رسول الله ﷺ مُرُوا اَوْلَادَكُمْ.....

يې ورزده کوي بيا به يې جماعت ته بياباست په هغه صورت کي چي دمسجد ادا ب يې زده وي . او که يې عمر لسو کالو ته ورسيدی بيا يې هم دلمانځه پابندي نه کول نو وهل (دشریعت په حدودو کي) به ورکوي چي تر بلوغ تر مخه دلمانځه عادتي وگرځي، او دغه عادت دجماعت دلمانځه مفسرين فرمايې چي په قبر او حشر کښې د الله ﷻ د عذاب څخه سبب د لوړ خلاصون گرځي ، او که چيري خدای مه کړه يو پلار د اولاد اوماتحت کوم څوک چي وي دلمانځه او عقيدې او نورو ديني امورو متعلق پلټنه نه کوي د آخرت په ورځ دده څخه سوال کيږي .

په حديث شريف کي راغلي دي چي (الاکلکم راع الخ) د هر سړي څخه د هغه چاپوښتنه کيږي چي دده تر سرپرستۍ لاندې وي او ددغه کوچني که عقیده خرابه سول يا يې ترک دعباداتو کاوه سبب دخرابۍ يې پلار کيږي ځکه چي ده کوښښ نه دی کړی او که يې کوښښ وکړی ليکن دکوښښ سره اولاد خراب سو بيا پر پلار باندي گناه او عذاب نسته ، او دا اولاد د کوچنی والي حقوق زموږ په رساله (تحسين النکاح) کي بايد وکتل سي .

﴿٩﴾ د ښو خلگو ناسته :

﴿وَالْتَوَدُّ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ﴾¹

ترجمه : د ښو خلگو سره شناخت کول نیم عقل دی .

لغات : اَلتَّوَدَّدُ : محبت کول ، شناخت کول .

النَّاسُ : خلگ .

اَلْعَقْلُ : هغه نور چي غير حسي شي په محسوس سي ،
عُقُولُ يې جمع ده د ضرب د باب څخه ده معنی عقلمند
کیدل .

تشریح : دښو خلگو سره شناخت نیم عقل دی په دې خاطر
چي یو ښه مشوره درکوي ددین یا دنیا متعلق او پوره
هوښیاري په دنیا کي داده چي سړی د حلال کسب کوښښ
کوي چي حلال رزق پیدا کړي دا پوره عقل مندي ده او د
آخرت لپاره په عبادتو کي د اخلاص کوښښ کوي د
اخلاص دوه رکعته عبادت تر زور رکعاتو بې اخلاصه
افضل دی .

او همدارنگه په حدیث شریف کښې راغلي دي چي که

¹ عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: قال رسول الله ﷺ الاقتصاد في النفقة نصف المعيشة
والتودد الى الناس نصف العقل وحسن السؤال نصف العلم . مشکوة ج ٢ ص ٤٢٠ .

چيري سم صالح همنشينه نوو نو يوازي به ژوند کوي.¹
 ځکه چي بد همنشينه په عرف، عادت او شريعت کي لوی
 دتباهي سبب دی.

امام غزالي رح فرمايې چي: سپړی شناخت د يو چا سره
 کوي نو دپنځو خبرو مراعت به کوي:

(۱) عقلمند به وي ځکه دې عقلی اثر يې پر ملگري لويږي.

(۲) د ښو اخلاقو خاوند به وي.

(۳) فاسق به نه وي.

(۴) بدعتي به نه وي (چي په دين کي نوي خبري پيدا کوي).

(۵) محب د دنيا به نه وي.²

حضرت امام فخر الدين رازي رح فرمايې چي هر مجلس
 تاثير لري د ۸ قسمه خلگو ناسته ۸ قسمه شيان پيدا کوي:

1. د اغنياؤو سره ناسته حب د دنيا پيدا کوي، هغه

اغنياء چي حب د دنيا لري ځکه حب د دنيا د هري خطا

سردی او په انسان کي ناشکري پيدا کوي.

2. د فقراؤو سره ناسته شکر په انسان کي پيدا کوي.

¹ مشکوة ج ۴ ص ۴۱۴

² احیاء العلوم ج ۲ ص ۲۴۶.

3. د سلطان سره ناسته سختي د زړه، تکبر او محبت د منصب پيدا کوي.

4. د ښځو سره بې اندازې ناسته جهل او شهوت پرستي پيدا کوي.

5. د کوچنيانو سره ناسته په انسان کي بازي او مخسري پيدا کوي.

6. د فاسقينو سره ناسته په انسان کي د لاوري پر گناهو پيدا کوي.

7. د علماؤو سره ناسته شوق پر طاعت باندي پيدا کوي

8. پر علم باندي د عمل کونکو علماؤو سره ناسته د علم زياتوالي پيدا کوي.¹

امام رباني رحمه الله فرمايي چي د اولياؤو سره ناسته کبريت احمر دی ، د آخرت ياد او د الله ﷻ سره محبت پيدا کوي. حضرت مولانا رومي رح فرمايي:²

هم عطا يابي وهم باشي فلان	هم نشين اقل معنی باش تا
چون بصا عبدل رسي گولهر شوي	گر تو سنگ صغره مرمر شوي

¹ تفسير کبير ج ۱ ص ۲۰۱.

² مثنوي ج ۱ ص ۲۶، ۲۱.

﴿ ۱۰ ﴾ د یوه مؤمن پر بل مؤمن حقوق :

﴿ لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ سِتٌّ خِصَالٍ يَعُودُهُ إِذَا مَرِضَ وَيَشْهَدُ إِذَا مَاتَ وَ يُجِيبُهُ إِذَا دَعَاهُ وَيُسَلِّمُ عَلَيْهِ إِذَا لَقِيَهُ وَيُسَمِّتُهُ إِذَا عَطَسَ وَيَنْصَحُ لَهُ إِذَا غَابَ أَوْ شَهِدَ. ^۱﴾

ترجمه : د یو مؤمن پر بل مؤمن باندې شپږ حقه دي :

- (۱) کله چې یو مسلمان ناروغ سي بل به یې پوښتنه کوي.
- (۲) کله چې مسلمان مړ سي په جنازه کې به یې گډون کوي.
- (۳) کله چې ده ته دمیلستیا بلنه وسي میلستیا به قبلوي.
- (۴) کله چې یو دبل سره یوځای سي نو سلام به ور اچوي.
- (۵) کله چې یو مسلمان و ترچي (او الحمد لله ووايي) د هغه جواب به ورکوي (په یرحمک الله سره). (۶) یو مؤمن به دبل مؤمن خیر خواه وي که دا بل مؤمن حاضر وي که غائب.

لغات : خِصَال : جمع د خِصْلَة ده .

يَعُودُهُ : دَنْصَرَ دباب څخه معنی پوښتنه دمريض کول.

يَشْهَدُ : د سَمِعَ دباب څخه معنی حاضریدل ، شاهدي ورکول . دباب مفاعله څخه : لیدل .

^۱ عن أبي هريرة ؓ قال : قال رسول الله ﷺ للمؤمن ..... الخ . مشكوة ج ۲ ص ۳۹۷ .

يُجِيبُهُ : د باب افعال څخه معنی قبول ، جواب ورکول .
دَعَا: د نصر د باب څخه معنی بلنه .

لَقِيَ: د سمع د باب څخه معنی یو ځای کیدل .

يُشَمِّتُهُ : د تفعیل د باب څخه معنی د ترچي والا جواب ورکول .

يَنْصَحُ: د فتح د باب څخه معنی یې خیر خواهي ده .

شرح : یو مؤمن پر بل مؤمن باندي ۶ شرعي حقوق لري :

1. د قریبانو ، دوستانو او همسایگانو د مریض پوښتنه

به کوي . په حدیث شریف کي ذکر دي چا چي د مریض

پوښتنه وکړه سهار یا ماښام او یا زره ملائکي دده

دمغفرت دعاء کوي ، که سهار پوښتنه وکړي تر

ماښامه دعاء ورته کوي او که ماښام پوښتنه وکړي نو

تر سهاره پوري دعاء ورته کوي .

2. د یو مؤمن میلستیا به قبلوي ، میلستیا که دواده

وي که د بل شي چي انسان ته عذر نه وي دا مسنون

طریقه ده چي قبلوي به یې او بيله عذر نه قبلول په

حدیث شریف کي سخت منع راغلي ده ، البته که ده

لره عذر و نو بیا معاف دی .

که چيري د واده یا میلستیا په ځای کي غیر شرعي

کارونه وه لکه ساز، عکسونه، فلمونه وغیره او دی خبر
وي نو بیا به هغه ځای ته نه ورځي او که چیري دی ناخبره
ورغلی وروسته معلومه سول چي دلته نارواوي دي نو
دغه ورتلونکی که عام سړی وي نو حکم دادی که یې دمنع
طاقت پر شرعي طریقه درلودی منع به یې کوي که یې
طاقت نوو نو د ډوډۍ تر وخته به کښېني او که په ډوډۍ
کي هم دغه نارواه عمل وي نو بیا به ډوډۍ هم نه خوري.

او که چیري دغه ورتلونکی عالم وي نو دغه عالم لره د
ډوډۍ تر وخته ناسته هم نه ده رواه یا به یې منع کوي او
که یې نسو منع کولای نو بیا به ځي، نن سبا اکثره ودونه
پر دغه طریقه دي ډیر احتیاط پکار دی.¹

3. سلام به وراچوي، ددې هم تفصل تیر سوی دی.

4. که یو مؤمن وترچي او الحمدلله ووايې نو پر
اوریدونکي باندي واجب کفایي دي چي جواب به په
يَرْحَمُكَ اللَّهُ ورکوي تر درو ځلو پوري.

5. که چیري یو مؤمن مړ سي جنازې ته به ورځي داهم
واجب کفایي دی.

¹ الفتاوی الهنديّة ج ۵ ص ۳۴۳. هداية ج ۴ ص ۴۵۳.

6. یو مؤمن به دبل مؤمن خیر غوښتونکی وي که هغه حاضر وي که غیر حاضر ، کوم شی چي دځان لپاره خوښوي هغه به د بل مؤمن لپاره هم خوښوي، او کوم شی چي د ځان لپاره بد گڼي هغه به دبل مؤمن لپاره هم بد گڼي.¹

د حضرت ابوهريرة ؓ مختصر حالات :

نوم يې عمر، ابوهريرة يې کنيت دی . خانداني نوم يې عبدالشمس وو نبي کریم ﷺ يې نوم په عمر وړ بدل کړ. د خيبر په کال مسلمان سو، د نبي کریم ﷺ سره به هميشه ملگری وو، وخت دملاقات يې کم مگر شوق د احاديثو يې ډير زيات وو. (۵۳۷۴) احاديث دده مبارک څخه نقل سوي دي
په سنه ۵۱ هـ کي د ۷۸ کالو په عمر يې وفات کړی دی، وليد د جنازې لمونځ ورکړی دی.

رضي الله عنهم اجمعين .

(۱۱) د یو مسلمان د بل مسلمان څخه تر درو ورځو زیات اړیکي

شکول جواز نه لري :

﴿ لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَمَنْ هَجَرَ فَوْقَ

ثَلَاثٍ فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ ﴾^۱

ترجمه : هيڅ مسلمان لره دا جائز نه ده چي هغه د خپل

مسلمان ورور سره تر درو ورځو زیات قطع تعلق وکړي که

چا دغسي وکړه او پر همدغه خوابدتیا مړ سو نو هغه به

جهنم ته داخل سي .

لغات : يَهْجُرُ: پرېښودل، قطع تعلق.

أَخ: ورور.

النَّار: اور.

تشریح : شریعت مقدسه د انسان د طبیعت مراعت کړې دی

چي په درې ورځي کي دانسان درد خلاصیږي او یا کمیږي

. البته د یو دیني غرض په خاطر تر درو ورځو زیات

خوابدیدل هم جواز لري مثلاً یو سړی بې عقیدې وي یا بې

دینه وي لیکن ددغه خوابدۍ په وخت کي به کناره کشي

هم پر سمه طریقه وي یعنی غیبت یا عیب جویي به یې نه

^۱ عن ابی هريرة ؓ ان رسول الله ﷺ قال: لا يحل: ..... الخ. مشکوة ج ۲ ص ۴۲۸.

کوي ، او دغه خوابدتيا به د نفس په خواهش نه وي .

خرابي د قطع تعلق : يوه سزا خو په دغه حديث کي ذکر ده چي امام

توربشتي رح فرمايې چي دخول د اوريې پر ځان واجب کړی .¹

په يو بل حديث شريف کي راغلي دي : چي د دوشنبې او

جمعي په ورځ د جنت دروازي خلاصي وي او په بل روايت

کي راغلي دي چي په دغه ورځو کي پر ذات الهي ﷻ

باندي اعمال پيشيږي نو ذات الهي ﷻ د هر مؤمن مغفرت

کوي مگر دغسي دوه مؤمنان چي عداوت سره لري

مغفرت يې نه کيږي .²

او په يو بل روايت کي ذکر دي چي د روژې اعمال يې هم

معلقه پاته وي ترڅو چي خوابدتيا د منيځه ولاړه نسي .

په يو حديث شريف کي ذکر دي چي د دوو خوابدو په مينځ

کي چي هر يوه اول سلام واچوی هغه شخص به تره دی او

که يوه درې ځله سلام واچوی مگر بل جواب ورنه کړی نو

د خوابدتيا ټوله گناه پر جواب نه ورکونکی ده .³

¹ مرقات ج ۹ ص ۲۳۸ .

² مرقات ج ۹ ص ۲۳۴ .

³ مرقات ج ۱ ص ۲۳۸ .

تنبیه : که چیری یو شخص سره دطبعیت موافقت نلري
نو تعلق دي ورسره کم کړي، داسي نه چي سلام ورسره بند
کړي دا سخته گناه ده او همدا عمل زموږ په خلگو کي ډیر
زیات سته . الله ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته ددغه گناه څخه
نجات ورپه برخه کړي . آمین .

﴿ ۱۲ ﴾ رحم پر مؤمنانو باندی :

﴿ لَا يَرْحَمُ اللَّهُ مَنْ لَا يَرْحَمُ النَّاسُ ^۱ ﴾

ترجمہ : اللہ ﷻ رحم نہ کوي (کامل رحم) پر هغه چا باندی
چي هغه پر خلگو باندی رحم نہ کوي .

لغات : رَحِمَ : مهرباني کول، دباب سمع څخه دی .

تشریح : پر عامو مؤمنانو باندی به بل مؤمن شفقت، رحم
او حسن ظن لري ، که چيري یو مؤمن په نارواه یا گناه
اخته وي د اصلاح فکر به یې کوي په ښه اخلاقو سره
به دغه گنهکار شخص د بدو څخه منع کوي لکه چي
مخکي په حدیث نمبر ۶ کي ذکر سول، او همدارنگه
به په پته الله ﷻ ته دعاء کوي چي یا الهي ته هدایت
ورنصیب کړه ، مقصد دا چي هیڅ یو مؤمن ته به په
حقارت او سپک نظر نه گوري .

په یو بل حدیث مبارک کي ذکر دي : چي نبي کریم ﷺ
فرمایي : یو مؤمن به پر بل مؤمن ظلم نه کوي او نه به یې
ذلیله کوي او نه به یې سپکوالی کوي ځکه چي تقوا دلته

^۱ عن جریر بن عبد الله قال : قال رسول الله ﷺ لا یرحم ..... الخ . مرقات ج ۹ ص ۱۶۱ .

ده ،نبی کریم ﷺ زړه ته اشاره وکړه او دا اشاره یې درې ځله وکړه.¹

لهذا لازمه ده چي څوک پر هر مؤمن شفقت ولري او دهر مؤمن عزت، قدر او احترام ولري د ایماندارۍ په خاطر .
 زموږ ځیني خلگ د ځینو خلگو څخه دگناه په خاطر د هغه سپک والی کوي دا ښه کار نه دی بلکه د هغه د اصلاح کوښښ به کوي ، په سپک والی او بد وړلو سره نور هم دغه سړی د دین څخه متنفر کیږي .

﴿١٣﴾ پر بنحو باندي ترجمہ کول :

﴿ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَفْرُكُ مُؤْمِنٌ مُّؤْمِنَةً إِنْ كَرِهَ مِنْهَا

خُلُقًا رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ ﴾¹

ترجمہ : نبی کریم ﷺ فرمائی : چي یو مؤمن نارینه دي د مؤمنی بنحی سره بغض نه کوي که چيري دده په نظر ددغه بنحی یو عادت یا خصلت بد اوناخوبنه وي نو یو بل خصلت به یې بیا ښه اوخوبن وي .

لغات : يَفْرُكُ : دباب سمع څخه معنی یې بغض ده .

کَرِهَ : دسمع دباب څخه ناخوبنه .

تشریح : یعنی خاوند لره مناسبه نه ده چي د خپل کور والا څخه نفرت وکړي ځکه چي دانسان ټول عادات نسي سمیدلای که یې اخلاق بد وي خو ښه اخلاق هم لري .

د فرك لفظ د میره او بنحی تر مینځ نفرت ته ویل کیږي .

خلاصه دا چي پر ښو اخلاقو به دي نظر وي او پر بدو اخلاقو به صبر او تحمل کوي .

په یو بل حدیث مبارک کي ذکر دي چي نبی کریم ﷺ فرمائی

چي ښځه د پوښتۍ د کاره هډوکي څخه پيدا ده سيده کيږي نه ، که يې ته سيده کوي نو ماتيري او ماتېدل دښځي طلاق دی .

نبي کریم ﷺ فرمايې : استوصوا بالنساء خيرا ، دښځو متعلق چي ما کوم دخير وصيت کړی دی (چي د دوی سره ښه کوي) هغه وصيت قبول کړئ ، يعني ظلم، بې ځايه وهل بدسلو کي وغيره مه ورسره کوي.¹

په يو بل حديث شريف کي ذکر دی چي په تاسو کي بهترين شخص هغه دی چي د خپل اهل (کوروالا، کوچنيانو، دوستانو، خدمتگارانو) په حق کي بهترين وي.²

مگر زموږ پښتانه د الله ﷻ پر دغه کمزور مخلوق (ښځه) باندي څومره ډول ډول زيادتي او خيانتونه کوي يا په جوړه کي ښځي ورکوي يا يې خرڅوي وغيره .. دا ټوله اعمال د شريعت مقدسه او د نبي کریم ﷺ د طريقې څخه خلاف اعمال دی ، ددې نتيجه به په قبر او حشر کي

¹ مشکوة ج ۲ ص ۲۸۰.

² مشکوة ج ۲ ص ۲۸۱.

معلوم ٻڌي . نور د ٻڻڻي او ميره تر مينځ حقوق زموږ په رساله (تحسين النكاح) كې ملاحظه كولاى سئ .

البته چي د ٻڻڻي سره به صبر او تحمل كوي دا يوازي په كورني ژوند كښي دي كه چيري ٻڻڻي د شريعت څخه خلاف ورزي كول مثلاً بې ستري وغيره نو بيا به يې نه پرېږدي بلكه پابندي به پر لگوي .

الله ﷻ دي ټول مسلمانان د دغه مظلوم قوم د حق تلفۍ څخه وساتي . آمين .

﴿١٤﴾ د نکاح فضيلت :

﴿ إِذَا تَزَوَّجَ الْعَبْدُ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ نِصْفَ الدِّينِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ

فِي نِصْفِ الْبَاقِي ﴾¹

ترجمه : کوم بنده چي نکاح وکړي نو هغه نيم دين پوره کړی ، ده لره پکار ده چي دپاته نيم دين په باره کي دحق تعالی ﷻ څخه وبيریږي .

لغات : تَزَوَّجَ : دباب تَفَعَّل څخه ، معنی یو ځای کیدل مگر دلته د نکاح په معنی دی . اسْتَكْمَلَ : باب استفعال پوره کیدل .

نِصْفَ : نيم . الدِّينَ : په لغت کي لار او روش ته وايي ، او په اصطلاح کي اصولي احکامو ته وايي چي جزئياتي پر بناء وي او هم دغه ته ملت وايي د کلیاتو ، جزیاتو یا اصولو فروع مجموعي ته شریعت وايي .

تشریح : په انسان کي دوه داسي خواهشات سته چي دا احتمال سته چي په ټوله دين کي دفساد سبب وگرځي :
(١) د نس خواهشات چي هميشه د ښه خوړو فکر کوي .

(٢) شهواني خواهشات چي هميشه په دې فکر کي وي چي هر ځای یو ښائسته ښځه وي بايد دده په نکاح کي وي ، د نکاح

¹ عن انس قال قال رسول الله ﷺ إذا تزوج .... الخ . مشکوة ج ٢ ص

په ذریعه سره یې شهواني شوق پوره کيږي، لهذا د نصف دين حفاظت خو وسو او د باقي نيمايي دين تکمله به په عباداتو، ښه افعالو او ښه اعمالو سره پوره کيږي.

(۲) د حلال رزق طلب به کوي چي دا بنسټ د عباداتو دی. نکاح په شريعت مقدسه کي يو لوړ سنت عمل دی، کله نکاح فرض وي، کله واجب وي، کله سنت وي، کله مکروه وي او کله حرام گرځي، تفصيل يې زموږ په رساله (تحسين النکاح) کي ملاحظه کړئ.

البته نکاح د نصف ايمان يا نصف دين مرتبه لري انسان پاکدامنه کوي، په احاديثو مقدسو کي ډير فضائل ذکر دي او دا طريقه مسنونه د انبياء کرامو عليهم السلام ده، او همدارنگه يو لوی انعام دی ډيري فائدي پکښې دي، مگر ځيني خلگ لوی خيانت کوي ښځي يې کښېنولي وي په نکاح يې نه ورکوي او سپين سري سي، د يو غلط غرض په خاطر چي يا ميراث راڅخه يونسې يا يې غټ ولور مقصد وي يا وايې چي زما سيال نه راپيدا کيږي نو دی به د آخرت په ورځ د الله ﷻ په حضور کي د دغه خيانت جواب ورکوي او دا ديو انسان سره لوی خيانت دی.

(۱۵) بیره پرېښودل :

﴿ خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ أَوْفِرُوا اللَّحْيَ وَأَحْفُوا الشَّوَارِبَ ^۱ ﴾

ترجمه : د مشرکینو څخه مخالفت وکړی: بیره اوږدوی او بریتونه پرې کوی .

لغات : أَوْفَرُ : د باب ضرب څخه معنی زیاتول .

اللَّحْيَ : جمع د اللَّحْيَةِ په معنی د بیره .

أَحْفُوا : د بریتو په پرې کولو کې مبالغه کول .

تشریح : د مشرکینو دا عادت وو چې بیره یې خریله او دمجوسیانو دا عادت وو چې بیره یې تر موی کوچنی کوله، او بریتونه یې اوږدول ، شریعت مقدسه د هغه برخه خلاف حکم کړی دی چې بیره اوږدوی او بریتونه کوچني کوی.

علماء کرام فرمایي: چې په دغه حدیث سره ثابته سول چې د کفارو د خصوصي عاداتو څخه به مخالفت کوی مشابهت به په عاداتو کې نه ورسره کوی ، اوبل دا چې بیره واجب ده او د واجب پرېښودل گناه کبیره ده ، لهذا بیره خړول یا ترمت کمول حرام کار دی .

^۱ عن ابن عمر رضي الله عنهما قال قال رسول الله ﷺ خالفوا ..... الخ مشكوة ج ۲ ص ۳۸۰ .

د حضرت عبدالله بن عمر ؓ دا عادت وو چي تر مټ زياته
 ټيره يې پرې كول ، او په ترمذي شريف كي ذكر دي چي
 نبي كريم ﷺ هم تر مټ زياته ټيره د شاوخوا د اطرافو څخه
 پرې كول .

ټيره پرېښودل د يو لك څلرويشت زره انبياء كرام عليهم
 السلام عادت اوسنت دی ټوله صحابه كرامو رضوان الله
 تعالى عليهم اجمعين ټيري درلودې ، او د څلورو امامانو
 (امام اعظم، امام شافعي، امام مالك، امام احمد بن محمد
 بن حنبل رحمة الله عليهم اجمعين) په نزد يو موټ ټيره
 پرېښودل واجب ده .¹

نو د داسي يو ټينگ سنت څخه مخالفت كول لويه بد
 بختي ده ، زموږ په هيواد كي اوس دا مصيبت ډير عام
 سوي دی د ځوانانو څخه علاوه سپين ټيري هم په دغه
 مصيبت اخته دی ، الله ﷻ دي ټول مسلمانان د دغه
 مصيبت څخه خلاص كړي . آمين .

¹ د احنافو كتابونه : فيض الباري ج ۴ ص ۳۸۰ ، بذل المجهود ج ۱ ص ۲۳ ، اشعة
 المعات ج ۱ ص ۱۳۰ ، او داسي نور . د امام مالك كتاب الابداع في منار الابتداع ،
 د امام شافعي كتاب : كتاب الام . د امام احمد بن محمد بن حنبل كتاب شرح
 المنتهي . جواهر الفقه ج ۲ ص ۴۲۴ .

﴿١٦﴾ د حلال رزق کوښښ کول :

﴿لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ جَسَدٌ غُذِيَ بِالْحَرَامِ^١﴾

ترجمه : هغه بدن به وښت ته داخل نسي چي دهغه پرورش په حرام (مال) سره سوی وي .

لغات : غُذِيَ : د نصر دباب څخه ، په معنی د خوراک ورکول . جَسَدٌ : بدن انساني او جمع یې أَجْسَادُ دی .

تشریح : د حدیث شریف مطلب دادی چي که یو شخص حرام مال وځوري او هغه مؤمن وي د جنت و هغه لوړ مقاماتو ته نسي داخلیدلای ، او که حرام مال حلال وبولي نو بالکل جنت ته نسي تللای ، یا دا چي حرام خوره مؤمن جنت ته نسي داخلیدلای ترڅو چي د حرام مال د خوړلو سزا ونه څکي . فقهاء کرام فرمایي : که چاته دا معلومه سي چي ددغه شخص مال اکثره حرام دی نو ددغه شخص میلمستیادي نه قبلوي ، کله بیا داسي وي چي مال خو نه دی حرام لیکن میلمستیایا واده داسي وي چي د ډوډۍ پر وخت عکاسي کوي یا سرود وي نو دغه ډول ډوډۍ به هم نه ځوري او دغسي واده یا میلمستیایا ته به بالکل څوک نه ځي . پوره تفصیل په هدایة جلد ۴ کي موجود

^١ عن ابي بکر ؓ ان رسول الله ﷺ قال : لا يدخل ..... الخ . مشکوة ج ۱ ص ۲۴۳ .

دی . اوپه حدیث نمبر ۱۰ کی تیر سو .

مسئله : که چیري حرام شی و خوري بیا وروسته خبر سي نوقی

کوي به یې ، حضرت ابوبکر صدیق ؓ یو ځل دغسې قی

وواهه چي ده مبارک ته معلومه سول چي دا مال حرام دی .^۱

مسئله : که چا حرام مال خوړلی وي نو ددې کفاره څه ده ؟

د زړه په اخلاص سره به توبه او استغفار کوي او الله پاک

ته به زاري او دعاء کوي چي معاف کړل سي .

مسئله : که دیو چا سره حرام مال وو دغه حرام مال به بيله

د ثواب دنیته پر مسکینانو باندي خیراتوي .

مسئله : کوم سړی چي کاروبار کوي د خپل کاروبار

معلومات به کوي چي په شریعت مقدسه کښې دا زما

کاروبار جواز لري کنه ، دامعلومات پر ده باندي فرض دی .

د عباداتو د قبلیدو بنیاد پر حلال رزق باندي دی ، په یوه

روایت کی حضرت عبدالله بن عباس ؓ نقل کوي چي

دهغه چا لمونځ نه قبلیري چي دده نس په حرامو سره ډک

وي ، همدارنگه دعاء یې هم نه قبلیري .^۲

^۱ احیاء العلوم ج ۲ ص ۱۲۸ .

^۲ احیاء العلوم ج ۲ ص ۱۲۸ .

(۱۷) سلام اچول :

﴿الْبَادِيُ بِالسَّلَامِ بَرِيٌّ مِّنَ الْكِبَرِ﴾¹

ترجمه : اول سلام اچونکي د تکبر څخه خلاص دی .

لفات : الْبَادِي : اول کونکي ،

بَدَأَ د فتح د باب څخه دی معنی يې شروع کول دي .

بَرِيٌّ : د فتح ، سمع او کرم د باب څخه معنی يې نجات حاصلول .

الْكِبَرُ : غرور ، د کرم د باب څخه په مرتبه کي لوړوالی ، دنصر

او سمع د باب څخه : په عمر کښې لوړوالی .

تشریح : کله چي دوه مسلمانان په يوه حالت يا دواړه سواره وي

يا دواړه پر پښو وي چي سره مخامخ سي هر يوه چي اول سلام

اداء کړی نو هغه د تکبر څخه ليري دی ، يا الله ﷻ دده د زړه

څخه تکبر باسي ددغه عمل په وجه .

د تکبر تعريف : تکبر دې ته وايي : چي مقابل خلگ سپک و بولي

او ځان دکمالاتو خاوند وبولي او نور دکمالاتو خاوند ونه

بولي ، او نورو ته سلام ادا کول د ځان توهين بولي . تکبر ډيره

سخته گناه ده په قرآن کریم او احاديثو

مقدسو کي يې ډير بدوالی راغلی دی .

¹ عن عبد الله ان النبي ﷺ قال : البادي ..... الخ . مشكوة ج ۲ ص ۴۰۰ .

د سلام احکام: سلام اداء کول سنت کفایي دي او جواب يې واجب کفایي دي.^۱ يعني په يوه ټولۍ کې که يو نفر سلام اداء کړي نو سنت اداء سول او که چيري يو سړی يوې ټولۍ ته د مسلمانانو سلام ادا کړي او په هغو کې هم يو سړی جواب ورکړي نو د ټولي ټولۍ غاړې د واجب څخه خلاصې شوې.

نبي کریم ﷺ ډیر تاکید کړی دی چې سلام عام کړئ ځکه دا د مسلمانانو په مینځ کې د الفت او محبت سبب گرځي.

که دوه نفره سره يو ځای سول نو اول به څوک سلام ادا کوي؟ لور سړی به وکېنسته ته سلام اداء کوي مثلاً تیریدونکي سړی و ولاړ یا ناست سړي ته، کشر و مشرته، او که مشريې کشر ته اداء کړي هم صحیح ده د نبي کریم ﷺ څخه دا عمل ثابت دی، يو سړی چې پر دابه (سواري) سپور وي هغه به و پیاده ته سلام اداء کوي او که دواړه پیاده وه نو حکم يې پورته ذکر شو.

سلام چونکه يو دعاء ده نو ځکه کافر ته به سلام نه اداء کوي ځکه چې کافر لره دعاء نسته بلکه د ضرورت په وخت کې به نور الفاظ استعمالوي.

او همدارنگه سلام او جواب دواړه به په خوله اداء کوي نه په لاس یا په گوتو باندې، ځکه دا د يهودو او نصاراوو عادت و

و. البته که یو څوک ليري وي نو سلام خو به په خوله اداء کوي او په لاس که اشاره وکړي چي ما سلام اداء کړي نو بيا پرواه نلري ، او همدارنگه جواب د سلام هم په خوله واجب دی په لاس کفايت نه کوي .

سلام اچول په شروع دمجلس او په آخر دمجلس کي اچول پکار دي .^۱ السلام عليكم ورحمة الله ويل افضله دي ، سلام عليكم هم صحيح دی مگر افضله هغه لور دی .

په بعضو ځايو کي به سلام نه اچوي :

۱: په مسجد کي به سلام نه اچوي ځکه چي خلگ په عبادت مشغول وي .

۲: په مجلس کي دتدريس به سلام نه اچوي .

۳: په مجلس کي دذکر به سلام نه اچوي .

۴: په غسل خانه او اوداسه په ځای کي او داسي نور دغسي نامناسبه ځايو کي به سلام نه اچوي . په دغه مذکوره صورتو کي که چا سلام واچاوه جواب يې نه دی لازم .

مسئله : که نامحرمي بنځي سلام واچاوه که ځوانه بنځه وه جواب به نه ورکوي که سپين سري وه بيا به په زوره جواب ورکوي .^(۱)

(۱۸) غیبت سخته گناه ده :

﴿الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزَّانَا^۲﴾

ترجمه : غیبت کول تر زنا ډیر سخت دی .

لغات : اشد : د ضرب د باب څخه معنی یې سختیدل .

تعریف د غیبت : غیبت و دې ته وایې چې د یو شخص په عدم موجودګي کې دده متعلق یو داسې خبره وکړې که چیرې دغه شخص دا خبره واورې نو خوا یې بدیږي که چیرې دا عیب په دغه شخص کې وي، او که چیرې دا عیب په دغه شخص کې نه وي نو دې ته بهتان ویل کیږي .

تشریح : په مذکورې حدیث شریف کې غیبت تر زنا بد بلل سوی دی، وجوهات د بدوالي یې علماء کرامو ذکر کړي دي : (۱) زنا هر چا ته معلومه ده چې ما یو غټه گناه وکړه نو توبه ځینې کارې مګر غیبت کونکي دا گناه سپکه بولي .

(۲) غیبت کونکي غیبت گناه نه بولي (۳) د غیبت کونکي گناه نه معافېږي تر څو چې هغه سړی یې معاف نه کړي که چیرې هغه سړی خبر سوی وو . د دغه درو وجوهاتو پر بنیاد

۱ : فتاویٰ هندیه ج : ۵ ص : ۲۲۵

۲ عن ابي سعيد و جابر قالا : قال رسول الله ﷺ الغيبة .... الخ . مشکوة ج ۲ ص ۴۱۵ .

غالبا نبي کریم ﷺ تر زنا بده بللي ده که څه هم زنا په خپله
يو لويه او عظيمه گناه ده .

شپږ ځايه غيبت جواز لري :

1. که يو چا ظلم درباندي کړی وي ددغه ظلم بيان و
قاضي، حاکم وغيره ته کول جواز لري .

2. که يو شخص غلط کار کوي ته و داسي شخص ته دا

بيان وکړې چي هغه يې اصلاح کولای سي لکه دکور
مشر، عالم، مقتدا وغيره ، مقصد دي تغير دمنکرو وي

3. د مفتي څخه د سوال په وخت حقيقت د مخالف شخص

بيانول دا هم جواز لري . که مفتي ته د نامعلوم شخص
په نامه ياد سي نو ښه کار دی .

4. يو شرير شخص وي خلگ خبرداره کوي چي دده دشر

څخه وساتل سي لکه طالب د علم يا طالب د رضا

مندى الهي ﷻ لپاره چي وي و يو داسي شخص ته ځي

چي هلته دده فائده نه وي يا ده ته دنيوي يا بل ضرر

وي ، يا هغه سړی بد عمله وغيره وي . په شرط ددې

چي مقصد به يې نصيحت وي نه بل شی .

5. يو شخص مشهوره وي په فسق يا بدعت سره نو ددغه

شخص حال بيانول جواز لري مگر هغه عيوب چي ظاهر وي لکه فسق، غلا وغيره ...

6. که يو شخص مشهوره وي په يو لقب باندي مثلاً گوډ، کون ..... او داسي نور . نو ددغه شخص په نه وجود کي په دغه نامه يادول پرواه نه لري په دې شرط چي پر طريقه دنقصان به نه وي مگر په بل نامه يادول افضل دي .

په دغه مذکوره شپږو ځايو کي غيبت پرواه نه لري .¹
دغيبت دمجلس څخه ځان خلاصول :

که چيري په يو مجلس کي غيبت کيدی که يې قدرت درلودی نو په ښه اخلاقو سره دي يې منع کړي ، او که يې دمنع کولو قدرت نه درلودی نو دغه مجلس به پرېږدي او که يې مجلس هم نسو پاته کولای نو غوږ به نه پر نسي بلکه خپل ذکر به کوي ، انشاء الله مسئول به نه وي .²

¹ رياض الصالحين ص ۴۶۴ .

² رياض الصالحين ص ۶۱ .

﴿ ۱۹ ﴾ د ظلم څخه ځان ساتل :

﴿ اَظْلَمُ ظُلُمَاتُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾^۱

ترجمه : ظلم د قيامت په ورځ د تاريخيو په صورت کي وي .
لغات : اَظْلَمُ : جمع يې ظُلُمَات ، د ضرب د باب څخه معنی
يې بې موقع اېښودل ، د سمع د باب څخه د شپې تاريخه
کيدل .

يَوْمُ : جمع يې ايام ده جمع الجمع يې اَيَاوِيْمُ ده .
الْقِيَامَةِ : د مرگه وروسته راپورته کيدل ، دنصر د باب
څخه معنی يې دريدل .

تعريف ظلم : ظلم په لغت کي يو شی بې ځايه او بې موقع
اېښودلو ته وايي او په عرف کي ورته تجاوز وايي ، په
شريعت کي هم دغه معنی ده البته د شرعي محل تجاوز ته
ظلم وايي .^۲

تشریح : د آخرت په ورځ ظالم داسي په تاريخيو کي راگير
وي چي هغه نور چي مؤمن ته ورکول کيږي ظالم ځيني
محروم وي او مؤمن د هغه نور په ذريعه سره تگ کوي .

^۱ عن ابن عمر رضي الله عنهما ان النبي ﷺ قال الظلم ..... الخ . مشكوة ج ۲ ص ۴۳۴ .

^۲ مظاهر حق ج ۴ ص ۵۹۴ .

اسلام د همدردۍ او ورورولۍ تعليم ورکوي او ظلم دا
دواړي مادي تباه کوي ، په حديث قدسي کي ذکر دی : يا
عبادي ... الخ . چي الله ﷻ فرمايي : اي زما بندگانو ما پر
خپل ذات باندي ظلم حرام کړی دی نو ستاسو په مينځ کي
هم ظلم حرام دی يو پر بل باندي ظلم مه کوئ

حاصل : حضرت اما م رحمة الله تعالى عليه فرمايې چي
اگاه او باخبره اوسئ چي :

(۱) د ټوله بني آدم نيك بختي او كاميابي په ذكر كي
دمولا ځپل ده .

(۲) تر څو چي ممكنه وي ټوله وخت بايد په ذكر كي
مشغوله تير سي او يوه لحظه بايد غفلت ونكړي .

(۳) چي دوام ذكر په ابتدا د طريقې د حضراتو خواجگانو
قدس اسراراهم سره كيږي .

(۴) نو اختيار ددغه طريقې عاليې طالب رضا حق لره ډير
بهره او مناسبه بلكه واجب ده .

د حضرت مولانا جلال الدين رومي رح رايه :

گر تو سنگ صخره مرمر شوي چون بصاحب دل رسي گوهر شوي
نارخندان باغ راخندن کند صحبت مرادانت از مردان کند
همنشين اهل معنى باش هم عطايايى وهم باشي فتا
بي عنايات حق و خاصان حق گر ملک باشد سياهش ورق

وما علينا الا البالغ المبين .

۱۴۲۹\۱۰\۱۰ هـ ق

افضل دی؟ نبی کریم ﷺ وفرمایا چي ته د دنیا څخه په داسي حال کي رخصت سي چي ژبه دي الله ﷻ په ذکر سره لنده وي (يعني ذاکريې).

(۳) ذات الهي ﷻ د ملائکوو په مخ کي په ذاکرينو باندي فخر کوي.^۱

د ذکر متعلق د حضرت امام رباني شيخ احمد فاروقي رحمه الله

مبارک وينا :

دانا واگاه باش که سعادت تو بلکه سعادت جميع بني آدم وفاح درستگاري همه در ذکر مولا خود است جل سلطانه تاممکن باشد جميع اوقات را مستغرق ذکرالهي جل سلطانه بايد ساخت ويك لحظه تجويز غفلت نبايد کرد. ولله سبحان الحمد والمنة، که دوام ذکر در طريقه حضرات خواجه گان قدس الله تعالى اسرارهم در ابتداء میسر میگردد... الخ.

پس اختيار اين طريقه عاليه من طالب را اولی و انسب باشد بلکه واجب و لازم... الخ. 2

^۱ مرفات ج ۵ ص ۵۵۵، ج ۵ ص ۱۵۲.

^۲ مکتوبات ج ۱ ص ۷۶، حصه سوم، مشنوي ج ۱ ص ۶۲.

محمد شفيع رح په معارف القرآن کي کړې ده او د اخلاق ذميمة
 په اخلاق حسنه اړول عموما په ذکر سره کيږي چي دکامل
 استاذ په تربيه کي وي او هم دغه خبره علامه عبدالوهاب
 شعراني په خپل کتاب ميزان اعتدال کي کړې ده حکه قاضي
 ثناء الله رح فرمايي : چي علم باطن او تزکيه فرض ده طريقت
 واجب دی . شاه ولي الله رح فرمايي : دهغه عالم څخه د صحبت
 څخه فرار وکړه چي د باطن تزکيه يې نه وي کړې .
 نو دهر چا څخه به ذکر نه اخلي بلکه استخاره به کوي يو کامل
 متشريع شيخ به پيدا کوي او ذکر به ځيني زده کوي .

د ذکر فضائل :

(۱) په حديث شريف کي ذکر دي : تر ټولو خيراتو، صدقاتو
 حتی تر جهاد ذکر (قلبي) افضل دی .
 (۲) حضرت عبدالله بن عباس ؓ فرمايي : چي په جنت کي
 انسان پر هغه وخت باندي افسوس کوي کوم وخت چي يې په
 دنيا کي بې ذکره تير کړی وي .
 (۳) په حديث شريف کي ذکر دي چي هر شي لره صفايې سته او
 صفايې د زړه په ذکر سره ده .

د ذکر فضائل :

(۱) په حديث مذکوره کي ذکر سول چي حقیقه ذاکر ژوندی دی
 (۲) يو چا دنبي کریم ﷺ څخه پوښتنه وکړه چي کوم عمل

ذاکر په قبر، حشر او جنت کې خاص ژوند لري. علامه ابن قیم
رح فرمایي: چي ذکر هغه دروازې ده چي د بنده او الله ﷻ تر
ميان خلاصه ده يعني رضامندي الهي ﷻ په دغه ذکر سره ده،
شارحين فرمایي چي ذکر دوه قسمه دی: (۱) یادونه دالله ﷻ په
ژبه سره لکه تسبیحات وغیره. (۲) یادونه دالله ﷻ په زړه سره،
او همدا افضل عمل دی ولي که زړه ژوندی سو حیات ابدی په
پیدا کيږي^۱.

په معارف القرآن کې ذکر دي چي اصل ذکر کونکی زړه دی ژبه
يې صرف ترجماني کوي.^۲

یواځي په ژبه سره ذکر کول هم ثواب لري او هم د شکر ځای دی
مگر ډیر اثر نه لري د زړه کمال نسي پیدا کولای او د زړه
صفايې نه راځي اخلاق یې نه سمیږي. اخلاق حسنه، قرب
الهي ﷻ، حیات ابدی د اتوله د زړه په ذکر سره حاصلیږي چي
دیو کامل استاد څخه زده سي.

مسئله: علامه ابن عابدین رح او نور فقهاء ذکر کړی دی چي د
اخلاق ذمیمة په اخلاق حسنه سره اړول فرض عین دی، او هم
دغه خبره مولانا اشرف علي رح په البصائر کتاب کې او مفتي

^۱ مظاهر حق ج ۲ ص ۴۶۶.

^۲ معارف القرآن ج ۱ ص ۳۹۲.

(۲۰) د ذکر او ذاکر فضائل :

﴿ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لَا يَذْكُرُ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ ﴾^۱

ترجمه : نبي کریم ﷺ فرمایي : کوم شخص چي د الله ﷻ ذکر کوي او کوم شخص چي د الله ﷻ ذکر نه کوي ، د دوی دواړو مثال د ژوندي او مړه شخص په څیر دی .

لفات : مَاتَ : د باب نصر څخه د مرگ په معنی .

الحي : د باب افعال څخه په معنی د ژوند .

تشریح : په دغه حدیث مقدسه کي فضیلت د ذاکر بیان سوی دی

علماء محدثین فرمایي چي په دغه حدیث کي د زړو د کیفیت

بیان دی چي زړونه دوه قسمه دی : ذاکر زړه ژوندي دی ، او

غیر ذاکر زړه مړ دی (که څه هم په خوله ذکر وکړي) لکه څرنگه

چي ژوندي او مړ انسان فرق لري چي مړ نه ځان ته فائده

رسولای سي نه غیر ته که بې دفنه پاته سي بد بويې يې ځي

همدارنگه غیر ذاکر چي زړه يې مړ دی د ټولو نقصاناتو مرکز

دی ، که څه هم ژوندي دی په حقیقت کي مړ دی ، او ذاکر که

حقیقتا مړ سي په قبر کي ژوندي دی : بل احياء عند ربهم ،

^۱ عن أبي موسى قال: قال رسول الله ﷺ مثل ..... الخ. مشکوة ج ۱ ص ۱۹۶.

غني وي هغه دا افلاس نه لري .

په يو حديث شريف کي ذکر دي چي يو صحابي د نبي کریم

ﷺ څخه پوښتنه وکړه : اول يو داسي شی راوښيه چي د الله

ﷻ او خلگو په نزد محبوب شم نو نبي کریم ﷺ و فرمايل

چي ځان وساته د هغو شيانو څخه چي د خلگو په لاسو کي

دي خلگ به خپله ستا سره محبت وکړي .

*****

پرينسونكى يې يعنې فكر به دي په لمانځه كي وي . دوهم
مطلب يې دادى چي لمونځ بايد داسي وي چي لمونځ لره
رخصت كونكى يې يعنې لكه ستا د ژوند آخري لمونځ چي
وي نو ددغه تصور سره بايد لمونځ په ښه خشوع او عاجزۍ
سره وسي او معلومه هم نه ده چي تر بل لمانځه پوري به ته
ژوندى يې كه نه . حضرت ملاعلي قاري رح فرمايې چي د
ژوند آخري فرض ښه وكړه .

لاتكلم : مطلب داسي خبره يو مؤمن تر خولې نه راباسي
چي د آخرت په ورځ بيا پښېماني كوي او عذر غواړي
بلكه دلته پرهيز كوه .

بل مطلب يې دادى چي داسي خبره مه كوه چي سبا د خپلو
دوستانو او رفيقانو څخه عذر غواړې بلكه ځان ځيني
وساته .

واجمع الاياس : مطلب د اچي دهغه شيانو څخه نااميده
سه كوم چي دخلگو په لاسو كي دي ، ستا په قسمت كي
چي څه ليكلي وي دركول كيږي اميد هيڅ فائده نه لري ،
دوهم مطلب دادى چي د نورو پر مال اوسامان باندي نظر
درلودل د قلبي افلاس علامه ده د كومو خلگو زړونه چي

﴿ ٣٩ ﴾ د نبي کریم ﷺ مهم وصیتونه :

﴿ ذَا قُمْتَ فِي صَلَاتِكَ فَصَلِّ صَلَاةً مُوَدَّعٍ وَلَا تُكَلِّمْ بِكَلَامٍ
تَعْذِرُ مِنْهُ غَدًا وَاجْمَعْ الْإِيَّاسِ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ ﴾¹

ترجمه : (نبي کریم ﷺ په جواب کي د سائل و فرمايل) : کله
چي ته د لمانځه لپاره و دريږي نو داسي لمونځ وکړه لکه د
دنيا څخه چي رخصت کونکي والا وي او ته د ژبي څخه
داسي خبره مه راباسه چي سبا (د دغه خبري کولو په وجه)
عذر غواړي ، او دهغه شي څخه نااميده سه چي دخلگو په
لاسو کي دي .

لفات : ودع : رخصت کول ، پريښودل ، دخپلي زندگۍ څخه
رخصت کيدل .

صَلَاةٍ مُوَدَّعٍ : د خپل ژوند اخري لمونځ . عَذْرُ : د باب
ضرب څخه د الزام څخه بري کيدل .

الاياس : د باب سمع څخه په معنی د نااميده کيدل .

تشریح : صلوة مودع : مطلب دادی چي لمونځ بايد داسي
وسي چي د الله ﷻ ماسوا ټوله مخلوق رخصت او

¹ عن ابي يوب الانصاري قال جاء رجل الى النبي ﷺ فقال : عطني و اوجز فقال ....

چي ذکر سول . څوڪ چي د دين خبره وکړي يا پر دين باندي
 عمل وکړي حمايت کونکی به يې نه پيدا کيږي نو په دغه
 وخت کي سړی پر دين باندي ټينگ پاته سي په دغه
 حديث شريف کي د اور د سکروټو په لاس دنيولو سره
 تشبيه ورکړې ده لکه څنگه چي په لاس کي سکروټي نيول
 گران کار دی همدارنگه په باطل ماحول کي دايمن او
 د اعمالو حفاظت کول هم ډير گران کار دی .

نو په دغسي وخت کي پر دين يا پر ديني عمل باندي (چي
 خلگ عمل نه پر کوي لکه ډيره وغيره) بر کرار پاته سي ،
 په حديث شريف کي ذکر دي چي د اعمال مسنون دسلو
 شهيدانو ثواب لري (من تمسك بسني .... الخ) او په يو بل
 حديث شريف کي ذکر چي دغه شخص د پنځوسو و نفرو
 د عمل کولو ثواب ورکول کيږي . حق تعالی ﷻ دي
 ټولو مسلمانانو ته پر اعمالو استقرار ورپه نصيب کړي .

*****

﴿ ٢٠ ﴾ **خان سائل د حسد، بغض، بدگمانی و غیره خخه :**

﴿ إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلَا تَحْسَسُوا وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا، وَ كُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا ﴾¹

ترجمه : د بد گمانی خخه خان وساتئ بیشکه بدگمانی د خبرو بدترین درواغ دي، او نه به د خلگو پر پتو خبرو باندي خان خبرداره کوي که دخير خبر وي که د شرهغه خبري چي تا سوء ظن ته رسوي ، يو تر بله خان لوړ مه بولي، يو تر بله به حسد نه کوي ، يو تر بله به بغض نه کوي، يو تر بله به غيبت نه کوي ، اي د حق تعالی جل و علا بندگانو يو تر بله وروڼه وگرځئ د ورورگلوۍ ژوند سره کوي .

لغات : الظَّن : گمان ته وايي، ديو شي متعلق که ستا داخيال وي چي دا کار سوی دی مثلاً زيد راغلی دی کنه که دې دنه راتگ خيال کم وي دې ته وهم وايي او که دي د راتگ خيال ډير وي دې ته ظن وايي ، او که دواړه برابر

¹ عن ابي هريرة ؓ قال قال رسول الله ﷺ اياكم ..... الخ مشكوة ج ٢ ص .

وي هغه ته شك وايي که دي خپله په سترگو وليدی دې ته يقين وايي .

وَلَا تَحَسُّوا: ځان په خير خبردار کول د باب تفعیل څخه دی . وَلَا تَجَسَّسُوا: ځان خبر داره کول په شر باندي، دباب تفعیل څخه دی .

وَلَا تَنَاجَشُوا: د ځان لوړوالی په خلگو کي ، دنفرت په معنی هم دی .

تشریح: په دغه حدیث مقدسه کي مؤمنان د هغه بدو باطني مریضیو څخه راگرځوي چي دمسلمانانو ورورگلوي او اتفاق ته سخت تاوان کوي .

(۱) گمان: گمان په شریعت مقدسه کي ۴قسمه دی:

(۱) حرام: چي ذالت الهي ﷻ پر ما باندي رحم نه کوي نه مي بخښي بلکه دا فرض دی چي مؤمن به وايي الله ﷻ پر ما رحم کوي . (۲) واجب: چي د يو سړي ظاهري حالت سم وي بيله دليل قوي بدگماني حرامه ده . (۳) مباح: چي سړي ته په درو او څلورو رکعاتو کي شک وي: او غالب گمان يې د څلورو رکعاتو وي نو پردغه عمل کول جائز او مباح دي ، البته که پر يقين عمل وکړي چي درې رکعاته دي هم

صحيح دي . (۴) مستحب : دهر مسلمان سره نيك گمان
كول.^۱

(۲) تحسس او تجسس: د خلكو په هغو شيانو ځان خبرول
چي خلك يې پتوي مطلق طلب خبرداري ته تحسس وايي
او پټ عيوب لټولو ته تجسس وايي.^۲

(۳) تحاسد: حسد يو باطني مرض دی، مطلب يې دادی
چي يو سړی يو نعمت ولري ستا دا اراده وي چي دده څخه
دغه نعمت زائل سي (دغه نعمت دي نه وي پر پيرزو) او
ماته راکړل سي، يا دمطلق زوال اراده لري دا نيت حرام
دی او دې ته حسد وايي، که د زوال اراده ونه لري بلکه د
ذات الهي ﷻ څخه د ځان لپاره هم دغسي نعمت طلب کړي
نو بيا پرواه نه کوي دې ته غبطه وايي، حضرت مولانا
رومي رح هم فرمايي: چي حسد يوه بده مريضې ده چي په
توسط د اولياؤو پاتيري.^۳ بيت:

خاک شو مردان حق را زير پا خاک بر سر کن حسد را الفهموما

^۱ احکام القرآن ج ۲۷ ص ۳۰۵.

^۲ معارف القرآن ج ۱۲۰، ۸.

^۳ مرقات ج ۹ ص ۲۳۲.

﴿٢١﴾ د بخل بد والی :

﴿ خَصْلَتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ الْبُخْلُ وَ سُوءُ الْخُلُقِ ^١ ﴾

ترجمه : په مؤمن کي دوه (بد) عاده نسي یوځای کیدلای
بخل او بد اخلاق .

لغات : تَجْتَمَعَانِ : باب افتعال په معنی د جمع کیدل . سوء
الْخُلُقِ : د باب نصر څخه په معنی د پیدا کیدل او اخلاقو
ته وایي او د باب سمع څخه په معنی ریز ریز کیدل .

تشریح : د مذکور حدیث شریف مطلب دادی چي په مؤمن
کامل کي دا دوه عادتونه نسي یوځای کیدلای ځکه چي
دا دواړه (بخل، او بد اخلاق) ډیر لوی عیبونه او د ډیرو
بدیو مغز دی، دا هر یو صفت چي په مؤمن کي وي دده
ایمان وکمال ته نه پریږدي ، نو پر مؤمن باندي لازمه ده
چي ددغه دواړو عیبو څخه ځان پاک وساتي .^٢

په یو حدیث شریف کي ذکر دي چي بخیل سړی د ذات
الهي ﷻ څخه، دخلگو څخه او د جنت څخه لیري دی ، او

^١ و عن ابي سعيد قال: قال رسول الله ﷺ خصلتان ..... الخ . مشکوٰۃ ج ١ ص ١٦٥ .

^٢ مظاهر حق ج ٢ ص ٢٣٥ .

دالله ﷻ په نزد تر بخیل عابد جاهل سخي محبوب دی.^۱
 بخل د دنیوي او دیني بدبختیو یو لوی سبب دی مثلاً
 زکوٰة، خیرات، صدقات، د دوستانو سره کومک، د کور او
 اولاد سره پراخي د ټولو څخه مانع دی. حق تعالی ﷻ دې
 ټول مسلمانان د دغه خبیث صفت څخه خلاص کړي.

(۲۲) د دنیا محبت :

﴿ حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ ﴾^۱

ترجمه : د دنیا محبت د هري خطا رېښه ده .

لغات : الدُّنْيَا: موجوده زندگي، دنا د نصر د باب څخه په معنی
د نژدې کیدل. رَأْسُ: جمع یې رُؤُس ده او په معنی د سر ده .
خَطِيئَةٌ: د باب سمع څخه په معنی د خطا ده .

تشریح: په مذکوره حدیث مقدسه کې ذکر دي چې محبت د
دنیا بد دی . ۱ ولي د محبت په وجه باندي سړی پوند
او کون گرځي د حلالو او حرامو فرق نه کوي . ۲ محبت د
دنیا د الهي محبت مانع گرځي . ۳ بل دا چې د دنیا حب
انسان د دنیا په غیر ضروري کارو باندي اخته کوي چې
ضرورت ورته نه وي حب د دنیا یا زیاته مشغله به نه ورسره
کوي ، انسان خو په اصل کې د عبادت او معرفت لپاره
پیداسوی دی او هم دغه اصل کار دی په یوه حدیث مبارک کې
ذکر دي چې د الله ﷻ د طرفه پر حضرت موسیٰ ﷺ باندي وحي
راغلې چې یا موسیٰ! ﷻ د دنیا په محبت باندي به نه

^۱ عن حذيفة قال سمعت رسول الله ﷺ يقول في خطبة: الخمر جماع الاثم والنساء
حبايل الشيطان وحب الدنيا ..... الخ. مشکوة ج ۲ ص ۴۴۴.

مشغوله کيږي زما په بارگاه کي تر دې لويه گناه نسته .1

حضرت عبدالله بن مبارك رح فرمايې : چي د دنيا محبت او

گناهونه د چا زړه ښکار کړي هغه زړه ته نيکي هيڅکله هم نه

رسيري .2

ملا علي قاري رح فرمايې چي ددغه حديث مبارك د مفهوم

مخالف څخه دا معلوميري چي د دنيا څخه بې رغبتي د ټولو

نيکيو مغز دی .3

په يوه بل حديث شريف کي ذکر دي چي : (لعن عبدالدينار)

لعنت کړه سوی دی پر هغه چا باندي چي دی غلام د مال وي ،

يعني چي د مال په محبت گرفتار سي او د الله ﷻ د طاعت او

عبادت څخه ليري والی گویا د مال غلامي ده .4

امام غزالي رحمه الله فرمايې چي : الله ﷻ کله دنيا پيدا کړه نو

شیطان مچ کړه او دا يې وويل چي څوک ستا سره محبت وکړي هغه

په حقيقت کي زما غلام دی .5

دا حاديثو څخه معلوميري چي مال خو ښه دی مگر محبت او زياته

مشغله يې بده ده .

1 احیاء العلوم ج ۲ ص ۲۵۰.

2 مکاشفة القلوب ص ۲۴۰.

3 مرقات ج ۹ ص ۴۰۳.

4 مشکوة ج ۲ ص ۴۴.

5 احیاء العلوم.

(۲۳) د مسلمان خطا ايستل :

﴿مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا﴾¹

ترجمه : کوم څوک چې موږ لره خطا ايستل وکړي هغه زموږ (د جماعت) څخه نه دی .

لغات : غَشَّنَا : د نَصَرَ دباب څخه معنی يې خطا ايستل ، خلاف مصلحت ښکاره کول .

تشریح : مسلمان ته تکليف رسول حرام دی او داسې شخص د نبي کریم ﷺ د پیروانو څخه نسي کيدلای ، په حديث شريف کي ذکر دي چې : کوم تاجر يا خرڅونکی چې امين او رښتياگوښه وي (خطا ايستل نه کوي) د هغه حشر به د انبياء کرام عليهم السلام او صديقينو سره وي.²

په يو روايت کي ذکر دي چې : الله ﷻ دې رحم وکړي پر هغه شخص باندي چې د رانيولو او خرڅولو په وخت کي نرمي کوي.³

فقهاء کرامو اصول ذکر کړي دي چې په کومه معامله کي چې د جنگ او بدامنۍ توهم پيدا کيږي شريعت مقدسه ددې معاملي ممانعت فرمايلي دی او هغه بيع بيع فاسد بولي .

¹ عن ابن عمر وابي هريرة عن النبي ﷺ قال : من حمل علينا السلاح فليس منا ، رواه بخاري و زاد مسلم من غشنا ..... الخ . مشكوة ج ۲ ص ۳۰۵ .

² مشكوة .

³ بخاري

﴿ ٢٤ ﴾ د جمعي د لمانځه پرېښودونکي منافق دی :

﴿ مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ كُتِبَ مُنَافِقًا فِي كِتَابٍ لَا يُمَحِّي وَلَا يُبَدِّلُ ﴾¹

ترجمه : کوم چا چي بيله شرعي عذره د جمعي لمونځ پرېښودی نو په داسي کتاب کي منافق ليکل کيږي چي (ليکنه) يې نه خرابيږي او نه بدليږي .

لغات : يَمْحِي : دنصر، سمع دباب څخه معنی د خط خرابول .
يُبَدِّلُ : د باب تفعیل څخه بدلو .

تشریح : د جمعي لمونځ فرض عين دی ، علامه ابن همام رح او علامه يحيى رح فرمايې چي د جمعي فرضيت په قرآن، حديث او اجماع سره ثابت دی څوک چي د جمعي د لمانځه څخه انکار وکړي هغه کافر دی ، او کوم سړی چي انکار نه کوي البته بيله شرعي عذره د جمعي لمونځ نه کوي نو په حديث کي د هغه حکم ذکر دی .

جمعي ته ځکه جمعه وايي چي حضرت آدم عليه السلام او حضرت حواء رضي الله عنهما په دغه ورځ په مخکه کي سره يو ځای سوي دي ، يا په دې خاطر چي خلگ په دې ورځ په مسجد کي سره يو

¹ عن ابن عباس ان النبي ﷺ قال من ..... الخ . مشكوة ج ١ ص ١٢١ .

ځای کيږي ، يا په دې خاطر چي د آخرت ورځ هم د جمعي په ورځ قائميږي چي ټول مخلوق پکښې جمع کيږي .
 مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ: چي يو عذر شرعي نه وي مثلاً ديو ظالم څخه بيره ، سخت باران وغيره نو بيا دغه وعيد دی کوم چي لوړ ذکر سو ، او دا خبره د حديث چي منافق ليکل کيږي ډيره سخته خبره ده حق تعالی ﷻ دي ټول مسلمانان ددغه غلط عمل څخه وساتي .

فقهاء کرامو ذکر کړی دی چي د جمعي په سهار سفر کول مکروه دي ولي د جمعي دلمانځه د ضائع کيدو خطره وي په دې کي به سړی فهم کوي چي داسي ځای ولاړ نسي چي د جمعي لمونځ ځيني ضائع سي .

د جمعي دلمانځه متعلق ډېر احکام دي فقهاء کرامو ذکر کړي دي په دغه مختصره رساله کي گنجایش نسته چي ټول احکام پکښي بيان سي . البته يوه خبره ډېره مهمه ده : هغه داچي د جمعي دلمانځه لپاره چي کله اول اذان وسي خرڅېدل رانيول مکروه تحريمي دي لهذا مؤمنان به کار وبار او دوکانونه بندوي . که چا تر اذان وروسته کاروبار وکی نو هغه حلالې پيسې يې دکراهيت تحريمي په وجه مکروه سو حق جل و علا دي مؤمنانو ته عقل ، هدايت ، او عمل ور په نصيب کي .

﴿٢٥﴾ د عکسو دفع کول :

﴿ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَكُنْ يَتْرُكُ فِي بَيْتِهِ شَيْئًا فِيهِ تَصَالِيْبُ
إِلَّا نَقَضَهُ ﴾¹

ترجمه : بیشکه نبی کریم ﷺ په کور کښې داسي شی نه پرېښودی چي پر هغه به عکس وو بلکه نبی ﷺ به هغه ماتوی .

لغات : تَصَالِيْب : د صلیب جمع ده دنصاراوو خاص شعار ته وايي لیکن مراد عکس دی ،
نَقَضَهُ : باب نصر څخه ماتیدو ته وايي .

تشریح : په مذکوره حدیث کښې ذکر دي چي نبی کریم ﷺ عکس نه پرېښودی او په ډیرو احادیثو کي د عکس ډیر قباحه (بدوالی) بیان سوی دی ، په یوه حدیث شریف کي ذکر دي چي په کوم کور یا خونه کي عکس وي ملائکې د رحمت هغه کور ته نه داخلېږي .

حکم : ملا علي قاري رح فرمايي: چي عکس سخت حرام دی او گناه کبیره ده که پر ټوکر وي ، پر دیوال وي ، پر

¹ عن عائشة رضي الله عنها ان النبي ﷺ ... الخ . مشکوة ج ٢ ص ٣٨٥ .

کاغذ وي ، اویا پر سکه وي که د ذي روح شي عکس وي او که
 یې مجسمه جوړه کړې وي دا ټوله سخت حرام دي ، البته د
 درختو، باغ وغیره د غیر ذي روح شيانو عکسونه پروا نه لري
^۱، د عکسو کاروبار یا د عکس اخستلو روپی هم حرامی دي .
 په حدیث شریف کي ذکر دي چي بېشکه کوم خلگ ته چي
 د آخرت په ورځ سخت ترین عذاب ورکول کیږي په هغوی کي
 عکس جوړونکی هم دی .^(۲)

په ترمذي شریف کي ذکر دي چي نبي کریم ﷺ فرمایي : چي
 د آخرت په ورځ به د جهنم د اور څخه یوه اوږده غاړه راووزي
 دغه غاړي لره دوې سترگي وي او دوه غوږونه وي او رېدونکي
 اوږبه لري خبري کوي دا وایي : چي حق جل و علا ماته وکالت
 راکړئ دي چي دغه درې نفره و جهنم ته داخل کم (تحفة
 الاحوذی کي وایي ډېر درسوائي عذاب دی) یو دهغو څخه
 عکس جوړونکی دي .^(۳)

ډېر خلگ په دغه بېکاره ناروا اخته دي حق جل و علا دي
 مسلمانانو ته عقل صحیح ور په نصیب کړي چي د دغه بېکاره
 ناروا او د آخره درسوائي څخه ځان وساتي .

^۱ مرقات ج ۸ ص ۳۲۵ ، مظاهر حق ج ۴ ص ۲۲۶ .

^۲ : مسلم ۱۹۹۱۲

^۳ : ترمذي ج : ۳ ص : ۸۵

﴿٢٦﴾ **مرگ د هغه چا چي د جهاد تمني يې هم نه وي کړې :**

﴿مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ

مَنْ نِفَاقٍ﴾¹

توجهه : کوم څوک چي مړ سي په داسي حال کي چي نه يې په خپل ژوند کي جهاد کړی وي او نه يې په زړه کي د جهاد تمنا کړې وي ، نو هغه څوک پر قسم باندي د نفاق مړسوی دی .

لغات : مَاتَ : دباب نصر څخه مرگ ته وايي .

يَغْزُو : د باب نصر څخه جهاد ته وايي .

يُحَدِّثُ : د باب افعال څخه ايجاد ته وايي او د باب تفعيل څخه بيان کولو ته وايي .

تشریح : جهاد دمسلمانانو د سرلوړۍ ، عزت او آزادۍ سبب دی په قرآن کریم او احاديثو کي د جهاد لوړ اهميت او ډير فضائل ذکر دي ، او همدارنگه په قرآن کریم او احاديثو کي ذکر دي چي جهاد تر آخري ورځي د دنيا جريان لري .

البته جهاد اقسام او شرائط لري فقهاء کرامو يې په سيرت په کتابو کي وضاحت کړې دی د ټولو شرائطو مراعت کول

¹ عن ابي هريرة ؓ قال: قال رسول الله ﷺ من مات .... الخ . مشکوۃ ج ٢ ص ٣٣١ .

ډير ضروري دي .

په مذكوره حديث مبارك كې هم يو قسم وعيد ذكر دي چي
كوم سړي په ټوله ژوند كې نه جهاد وكړي كه په نفس سره
وي كه په مال سره ، او نه يې په زړه كې دا تمنا كړې وي
چي كاشكي زه مجاهد وايې ددې سړي مرگ لكه دمنافق
سړي مرگ داسي دي ، ولي منافقين د جهاد څخه خلاص
دي په دې وجه مشابهت ورسره لري .

ملاعلي قاري رح ذكر كړي دي چي ددې حديث شريف
څخه دا مسئله ثابتيږي چي كه څوك دعبادت نيت وكړي
او دعبادت ترمخه مړ سي نو دعبادت د پريښودلو عذاب
او گناه نسته .^۱ او پر نيت باندي يې هم ثواب سته .

(۲۷) د درود شریف فضیلت :

﴿ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ وَاحِدَةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَشْرًا ﴾^۱

ترجمه : که چا پر ماباندي يو ځل درود شريف ووايه نو الله ﷻ به پر هغه شخص لس ځلي رحمت نازل کړي .

لغات : صَلَّى : دباب ضرب څخه ، دعاء کول ، لمونځ کول ، برکت پر کول ، ښه تعريف کول .

تشریح : د درود شریف برکات په احادیثو کې ډیر ذکر سوي دي ، په یوه حدیث شریف کې ذکر دي چې په یوه درود شریف ویلو باندې الله ﷻ پر دغه بنده باندې لس رحمته نازلوي او دلسو گناهو مغفرت یې کوي ، او لس درجات یې لوړوي .^۲

په یو بل حدیث شریف کې ذکر دي چې دقیامت په ورځ زیات قریب و نبي کریم ﷺ ته هغه شخص دی چې زیات درود ویونکی وي .^۳

د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله تعالی عنهما څخه روایت دی چې کوم سړی یو ځلي درود شریف ووايي الله تعالی ﷻ او ملائکي اويا

^۱ عن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله ﷺ من صلى ... الخ . مشکوة ج ۱ ص ۸۶ .

^۲ مرقات ج ۳ ص ۸ .

^۳ مرقات ج ۳ ص ۸ .

واره رحمت پر دغه شخص نازلوي، لیکن دا فضیلت محدثین فرمایي د جمعی په ورځ دی.

که چا د جمعی په ورځ د مازدیگر دلمانځه وروسته دغه درود شریف ۸۰ ځله ووايه داتیا ۸۰ کالو دعبادت ثواب ورکول کيږي او داتیا کالو گناوي معافېږي:

(اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَآلِهِ وَسَلِّمْ وَتَسْلِيمًا)

حکم : (۱) یو ځل په ټول عمر کې درود شریف ویل واجب دي^۱.

(۲) که څوک د نبي کریم ﷺ نوم مبارک واورې نو درود شریف ور

باندي ویل واجب دي^۲. (۳) که څو ځله نوم واورې نو یو وار

درود شریف ویل واجب دي او نور ځله مستحب دی.

درود په سر او په پای کې ددعا ویل دمقبولیت ددعا لپاره

شرط دی په ترمذي شریف کې دحضرت عمرؓ څخه روایت

نقل دی: چې دعا دمخکې او اسمان تر مابین معلقه وي لوړه

نه خیرې ترڅو چې درود ونه وایي.

مسئله: بې اودسه درود شریف ویل جائز دي. داوداسه سره

نور علی نور دی.

^۱ هدایه ج ۱ ص ۳۰۱.

^۲ البناية شرح هدایه ج ۲ ص ۳۲۱.

(۲۸) د طالب العلم فضيلت :

﴿ مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَطْلُبُ فِيهِ عِلْمًا سَلَكَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقًا
مِنْ طُرُقِ الْجَنَّةِ وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أجنحتَها رِضًى
لِطَالِبِ الْعِلْمِ ﴾^۱

ترجمه : کوم څوک چي يوه لار د علم دين د حاصلولو لپاره
اختيار کړي نو الله تعالی ﷻ دا شخص د جنت پر لاري
بيايي ، او ملائکي د طالب علم د رضامندی لپاره خپل
وزرونه غوروي .

لغات : سَلَكَ: د باب نصر څخه لاري ته ويل کيږي، او
د افعال د باب څخه په معنی د داخلیدو .

طُرُقُ : جمع د طَرِيق ده په معنی دلار. أَجْنَحَتْهَا: جمع د جناح
او معنی يې وزر ده .

تشریح : فضيلت د طلب علم په قرآن کریم او احاديثو کي ډير
ذکر سوی دی . په يوه حديث مبارك کي ذکر دي که څوک د
علم د طلب په حال کي مړ سو نو شهيد بلل کيږي .
په بل حديث کي ذکر دي چي پر هر قدم باندي د يوه کال

^۱ وعنه قال: قال رسول الله ﷺ من سلك ... الخ . مشکوة ج ۱ ص ۳۴ .

عبادت ثواب ورکول کيږي او پر هر قدم باندي الله تعالى
 ﷻ يو ښار په جنت کي ورکوي سهار اومانښام يې مغفرت
 کيږي او ملائکي شاهدي ورکوي چي دا خلگ د جهنم
 داور څخه خلاص دي.¹

طلب دا معنی نه چي ټوله ورځ به ديني سبق وايې بلکه يو
 لږ وخت چي ديني سبق وايې که حاديث وي که دقرآن کريم
 ترجمه او که دفعهي کتابونه وي ، مطلب دا چي بايد سړی
 مشغوله وي چي ددغه فضائلو مستحق وگرځي .

په يو بل حديث شريف کي ذکر دي چي په شپه کي ديني
 درس کول تر ټولي شپې تر عبادت افضل دي.²

الله تعالى ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته د ديني علم مشغله
 ورنصيب کړي که څه هم لږ وخت وي . آمين .

¹ تفسير کبير ج ۱ ص ۱۹۷ .

² مشکوة ج ۱ ص ۳۱ .

﴿ ٢٩ ﴾ د جماعت د لمانځه فضيلت :

﴿ صَلَاةُ الْجُمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةِ الْفَدِّ بِسَعِّ ِ وَعِشْرَيْنَ

دَرَجَةً ١ ﴾

ترجمه : د جماعت لمونځ تر يواځي لمانځه (په ثواب کي) اووه ويشت (٢٧) درجي زيات دی .

لغات : دَرَجَةً : جمع يې دَرَجَاتُ ده او مرتبې ته وايي .

الْفَدِّ : يواځي جمع يې افذا ده .

تشرېح : د جماعت لمونځ په قول د علامه ابن همام رح او

علامه ابن عساكر رح واجب دی ، او دشعائر اسلام څخه

دی . په يو حديث شريف کي ذکر دي چي څوک پاكي وکړي

او مسجد ته روان سي پر هر قدم يې الله تعالى ﷻ يوه

نيکي ورکوي او يوه يوه درجه يې لوړيږي او يوه يوه گناه

يې معافېږي . ٢

حضرت عمر ؓ يو سهار پوښتنه وکړه چي فلانکي سړی

په لمانځه کي نوو نو خلگو وويل چي هغه ډير عبادت

کوی شايد بيده سوی وي نو حضرت عمر ؓ و فرمايل

١ عن ابن عمر قال : قال رسول الله ﷺ صلاة الجمعة ... الخ . مشکوۃ ج ١ ص ٨٥ .

٢ مشکوۃ ج ٢ ص ٩٢ .

دسهار لمونځ په جماعت تر ټوله شپې تر ولاړي (و عبادت ته) بهتر بولم.¹

ثوك چي دجماعت لمونځ نه كوي په يو حديث شريف كي ذكر دي چي نبي كريم ﷺ ددغسي خلكو دكورو د سوځولو اراده كړې وه.²

رئيس المفسرين حضرت عبدالله ابن عباس ؓ څخه يو چا پوښتنه وكړه چي يو سړى ټوله شپه عبادت كوي د ورځي روژه نيسي ليكن دجماعت لمونځ نه كوي ، حضرت عباس ؓ وفرمايل چي دا شخص جهنمي دى.³

په يو بل حديث شريف كي ذكر دي : كه چا دسهار او ماخستن لمونځ په جماعت وكړى نو دټولي شپې دعبادت ثواب لري.⁴

دجماعت لمونځ پر قول د ابن همام رح واجب ذكر سو ، بېله عذره پرېښودل يې گناه كبيړه ده او د آخرت په ورځ پر دغه عمل عقاب سته .

¹ مشكوة ص ۹۷ .

² مشكوة ص ۹۵ .

³ البناء ج ۳ ص ۳۸۵ .

⁴ مشكوة ص ۶۲ .

(۳۰) د خیرات او صدقې فضیلت :

﴿بَادِرُوا بِالصَّدَقَةِ فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَتَخَطَّاهَا﴾^۱

ترجمه : د صدقې په ورکولو کې تلوار کوي بېشکه مصیبت او بلا تر دغه صدقې نسي مخته کیدلای .

لغات : بَادِرُوا : دباب مفاعله څخه تلوار کول .

يَتَخَطَّاهَا : د باب تفاعل څخه په معنی دتجاوز کول ، تړل .

تشریح : یو مالداره شخص چې صاحب نصاب وي زکوة پر

فرض دی ، ددې څخه ماسوا زیات مال د الله ﷻ په لاره

کښې خرڅولو ته صدقه وایي او په پښتو ژبه کې یې

خیرات بولي ، ددغه صدقې فضائل او برکات په احادیثو

کې ډیر زیات بیان سوي دي .

په یو حدیث شریف کې ذکر دي چې د خپلو مریضیو علاج

په صدقه سره وکړي ، په یو روایت کې ذکر دي چې صدقه

اویا ۷۰ مریضی لیري کوي .

حاصل دا چې صدقه د ډیرو آفتو دلیري کولو لپاره ده .

په یوه حدیث شریف کې ذکر دي چې صدقه د الله ﷻ غضب

وژني او بده مرگه انسان ساتي یعنې دمرگ په وخت کې د

^۱ عن علي قال : قال رسول الله ﷺ بادروا .... الخ . مشکوة ص ۱۶۷ .

شیطان په وسوسو نه اخته کیږي یا په داسې مرض نه اخته کیږي چې بې صبره وي او کفري الفاظ وایي بلکه دغه صدقه یې ساتي.¹

په یو بل حدیث شریف کې ذکر دي چې سخي سړی الله ﷻ ته نږدې والی لري جنت ته نژدې وي و خلگو ته نژدې يعني محبوب وي حتی چې الله ﷻ ته جاهل سخي تر بخیل عابد محبوب وي.²

په یو حدیث شریف کې ذکر دي چې مال په صدقه نه لږیږي او هره ورځ سهار ملائکې دعاء کوي چې یا الله ﷻ خرڅونکي ته یې عوض ورکړي.

صدقه کول یو څو شرطونه لري: (۱) احسان به نه پراچوي. (۲) ذلیل او خوار به یې نه بولي. (۳) پاک مال به وي. (۴) ښه نیت يعني د الله تعالی درضاپاره به یې ورکوي.

¹ التعلیق الفصیح.

² مشکوٰۃ ص ۱۶۴.

﴿٣١﴾ د مسجد تعظيم :

﴿ إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَتَعَاهَدُ الْمَسْجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ
بِالْإِيمَانِ ﴾¹

ترجمه : کله چي تاسي يو سړی وويني چي دمسجد
خيرخواهي (خدمت) کوي نو تاسي دهغه سړي دایمان
شاهدي ورکړئ (يعني چي ته ايمانداره يې) . بيشکه الله
ﷺ فرمايې : (انمايعمر مساجد من امن بالله واليوم الآخر)
لغات : يَتَعَاهَدُوا : حفاظت کولو ته وايي، او په باب
دافتعال کي مبالغه ده يعني ښه حفاظت کول .

تشریح : ملاعلي قاري رح فرمايې چي د يتعاهد معنی داده
چي که چا دمسجد خدمت يابنا کول نو تاسي يې دایمان
شاهدي ورکړئ ځکه دا دده دایمان پر ښه والي باندي
دلالت کوي او دا يو لويه خوشخبري ده .

په احاديثو او قرآن کریم کي د مساجدو د خدمت او
جوړولو په باره کي ډير فضائل ذکر دي .

په يو حديث کي ذکر دي چي که چا دالله ﷻ لپاره مسجد

¹ وعن ابي سعيد الخدري قال قال رسول الله ﷺ اذا رايت... الخ .

جوړ کړی يعني خپل نوم يې نه پر کښيښودی الله ﷻ به په جنت معظم کي کور ورکړي ، اشاره ده چي داسې جنتي دی .

په يو بل حديث شريف کي ذکر دي چي د آخرت په ورځ به اووه کسه دعرش تر سايې لاندي ناست وي او په دغه ورځ بله سايه هم نسته ، يو هغه سړی دی چي دده زړه دمسجد سره تړلی وي چي د لمانځه وخت وي کنه دمسجد خدمت سوی دی کنه وغيره دغه فکر ورسره وي .

حضرت عائشة رضي الله عنها فرمايې چي : نبي ﷺ په محلو کي د مسجدو دجوړولو حکم وکړی او دا چي مسجد پاکوئ او خوشبويه کوئ يې .

مسجد د مسلمانانو د عبادت کور دی پر هر مسلمان باندي د مسجد خدمت کول ، صفايې کول او لمونځ پکښي کول لازم دي ليکن زموږ ځيني خلگ يواځي دلمانځه لپاره را ځي نور يې نه خدمت کوي نه يې جوړيده کوي او نه يې صفايې کوي . دا دايمان ضعف والی دی .

الله ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته دمسجد خدمت ورنصيب کړی . آمين .

﴿ ۳۲ ﴾ د قرآن کریم فضیلت :

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَ يَضَعُ بِهِ آخَرِينَ ﴾^۱

ترجمه : بیشکه الله تعالى ﷻ ددغه کتاب (قرآن کریم) په ذریعه خومره قومونه پورته کوي او هم ددغه مبارک کتاب په ذریعه خومره خلگ کښته کوي .

لغات : يَرْفَعُ : د باب فتح څخه په معنی دپورته کولو .
أَقْوَامًا : جمع د قوم په معنی دجماعت .

يَضَعُ : د باب فتح څخه په معنی دایښودل ، لیکن دلته یې مطلب دمرتبي په اعتبار کښته کول دي .

تشریح : مطلب د حدیث مقدس دادی چي که چا د قرآن کریم په احکامو ځان خبر کړئ او عمل یې دخپل استعداد په اندازه په وکړی نو الله تعالى ﷻ یې په دنیا او آخرت کي مرتبه او عزت پورته کوي .

په قرآن کریم کي نبي کریم ﷺ ته خطاب دی چي ته مؤمنانو ته وفرمایه چي دالله ﷻ په فضل (قرآن کریم) او رحمت (عمل په قرآن کریم) سره او هم په دغه دوو شيانو به مؤمن خوشحاله کیږي ، ځکه دغه (که دحروفو سموالي وي که

^۱ و عن عمر بن الخطاب قال : قال رسول الله ﷺ ان الله ..... الخ . مشكوة .

خه هم يو حرف وي يا قرائت يا تلاوت وي، بهتره دي تر هغو شيانو چي تاسي جمع کړي دي.¹ يعني يو حرف د قرآن کریم زده کول تر دنيا او تر هغه ټولو شيانو چي په دنيا کي دي بهتره دي.

په حديث شريف کي ذکر دي چي د قرآن کریم د تلاوت په وخت کي الله تعالی ﷻ د هر حرف د ويلو په بدله کي لس نيکۍ ورکوي او په لمانځه کي پر هر حرف باندي پنځه ويشت نيکۍ ورکوي مگر چي پر صحيح طريقه يې زده کړي او بيا يې ووايي، اول بايد اودس وکړي او بيا په گوښه ځای کي په کراره سره (که په لوړ اواز ويل بل چاته ضرر وي) په ښه غور او فکر سره به يې تلاوت کوي او که يې په معنی پوهيدی نو په معنی کي به يې غور او فکر کوي.

د قرآن کریم حقوق:

اول: بايد د قرآن کریم حروف په ښه توگه په قرائت سره هم خپله زده کړو او هم يې خپل اولاد ته ور زده کړو.
دوهم: بايد قرآن کریم په معنی زده کړل سي.

دریم : په قرآن کریم باندي باید عمل وکړل سي .

څلورم : قرآن کریم باید نورو مسلمانانو ته ورسول سي .

په پورتنی څلورو کارو کښې چي په کوم کار اخته وي په

قرآن کریم کي ذکر دی چي په دغه عمل به خوشحاله کيږي

نور چي هر څومره مالداري لري په هغه به نه خوشحاله

کيږي بلکه ستا فکر خام دی قرآن کریم یې درنښې چي دغه

دخوشحالی شی دي په قبر او حشر کي به ددغه

خوشحالی حال درته معلومیږي .

الله ﷻ دي ټولومسلمانانو ته د قرآن کریم سره محبت

ورنصیب کړي او دقرآن کریم خدمت ، تلاوت او عمل کولو

توفیق دي ورنصیب کړي ځکه چي اصل شی عمل کول په

قرآن کریم دی ، او هره ورځ دقرآن کریم تلاوت کول پکار

دي او دتلاوت وروسته به دا دعاء کوي :

(اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْآنَ لَنَا فِي الدُّنْيَا قَرِيْنًا وَفِي الْاٰخِرَةِ شَافِعًا

وَفِي الْقَبْرِ مُوَسِّئًا وَفِي الْقِيَامَةِ صَاحِبًا وَعَلَى الصِّرَاطِ نُورًا

وَفِي الْجَنَّةِ رَفِيْقًا وَمِنَ النَّارِ سِتْرًا)

﴿ ۳۳ ﴾ د تقوا داره عالم فضيلت :

﴿ أَلَا إِنَّ شَرَّ الشَّرِّ شَرَّارُ الْعُلَمَاءِ وَ إِنَّ خَيْرَ الْخَيْرِ خِيَارُ الْعُلَمَاءِ ﴾

ترجمه : خبردار اوسئ بيشكه په بدو خلگو كي بدترين شخص بد عالم دی او په ښو خلگو كي ښه ترين دخلگو ښه (تقوا داره) عالم دی .

تشریح : د علماء کرامو موجودیت د عوامو په مینځ کي یو نمونه د دین ده که د عالم اخلاق او عادات د شریعت مقدسه موافق وي نو دده اتباع والا به هم ټوله د شریعت مقدسه موافق وي ، او ښه لاره به وربښي او دی به یې د اصلاح کوښښ کوي . په احادیثو مقدسو کي دباعمله عالم ډیر فضائل ذکر دي (۱) چي د عالم باعمله لپاره د محکي او آسمانو ټوله مخلوقات د الله ﷻ څخه مغفرت غواړي ، (۲) او بيشكه فضيلت د عالم پر عابد باندي په داسي اندازه دی لکه فضيلت چي د سپوږمۍ پر ټولو ستورو باندي دی

(۳) په یو بل حدیث کي ذکر دي چي فضيلت د عالم رباني پر عامو خلگو باندي داسي دی لکه (نبي کریم ﷺ وفرمايل) زما

فضيلت په تاسو کي پر هغه کمه درجه والا مؤمن باندي
دی.¹

حضرت امام رباني رحمه الله عليه فرمايې چي د دغسي
علماؤو د مشواني رنگ الله ﷻ د آخرت په ورځ د شهيدانو د
وينو سره تلي او د دوي تول به دروند وي ، او خوب ددغه تقوا
داره علماؤو عبادت دی . ددغسي عالم څخه بايد څوک دين
زده کړي ، احکام او مسائل ځيني و پوښتي او ددغه علماؤو
وجود د ټوله عالم لپاره باعث خير دی ددغسي علماؤو احترام
او تعظيم پر ټولو مؤمنانو لازم دی .

ددې خلاف هغه علماء چي تقوا نلري حضرت امام رباني
رح فرمايې چي هغه علماء چي دحب دنيا او حب منصب
وعزت په بد نما داغ باندي داغ سوي وي که څه هم د دوي
څخه فائدي حاصلې سي مگر دا علم د دوي په حق کي
نافع نه دی .

نن سبا چي په دين کي کمزوري پيدا ده دا ټوله ددغه
علماء سوء په وجه ده ځکه چي دوي په هر نارواه کار کي
شرکت کوي لکه عکسونه، فلمونه کتل يا اخيستل يا

¹ مشکوة ، کتاب علم .

داسي نور اعمال ، خلگو ته بهانه پيدا سي چي دغه عالم
 دی دغسي کوي يا خلگو ته غلطي مسائل وربسي ، په
 احاديثو کي ددغه ډول علماؤو سخت رد راغلی دی چي
 دغه علماء فتنې په عوامو کي پيدا کوي او آخیر به دوی
 پخپله په دغه فتنو کي واقع او هلاک سي .

ملا علي قاري رحمه الله فرمايې : جاهل لره دي يو وار
 هلاکت وي او دغسي عالم لره دي او وه واره هلاکت وي .¹
 او په حديث شريف کي ذکر دي چي علماء ورته د انبياؤو
 دي ليکن حضرت امام رباني شيخ احمد فاروقي رح
 فرمائي چي علم دوه قسمه دي يو علم اسرار او بل علم
 احکام ، هغه شخص چي علم اسرار (تزکيه نفس) نه لري
 هغه وارث د نبي نه وي ځکه چي د نبي څخه دغه دواړه
 علمه په وراثت کي پاته دي البته دغه عالم ته عالم
 بالاحکام وايي فقط .²

حضرت ملا علي قاري رح فرمايې چي حضرت امام مالک رح فرمايې چي کوم
 عالم چي صوفي نه وي (تزکيه نفس نه لري) هغه فاسق دی .³

¹ مرقات ج ۱ ص ۴۳۱ .

² مکتوبات ج ۱ ص ۲۲۸ .

³ مرقات ج ۱ ص ۴۷۸ .

(۳۴) د خلگو په خاطر د الله ﷻ نافرمانی جائز نه ده:

﴿لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ﴾^۱

ترجمه: په داسي امورو کي دمخلوق تابعداري جائز نه ده
چي د الله ﷻ نافرمانی راځي.

لغات: طاعة: طوعا، فرمانبرداري ته وايي.

تشریح: د خلگو په خاطر د الله ﷻ نافرمانی کول جائز نه ده
مطلب يې دادی چي که انسان حاکم وي که غیر حاکم چي
داسي حکم صادر کړي چي دالله ﷻ د حکم مخالفت راځي
نو ددغسي شخص یا حاکم حکم نه منل کيږي.

مسئله: که یو سړی بل سړی په زور په نارواه باندي مبتلا
کړي نو دغه مامور گناه کار نه دی.

حاصل: دا چي په دغه حدیث شریف کي یو قانون ذکر سو
چي دالله ﷻ حکم غالب دی، انسان دي دمخلوق د داسي
امر چي دالله ﷻ نافرمانی پکښې راځي هیڅکله
فرمانبرداري نه کوي.

تاسو ته معلومه ده چي خلگ څومره یو تربله مراعت کوي
که څه د الله ﷻ د حکم مخالفت پکښې راځي.

^۱ عن النّوأس بن سمعان قال: قال رسول الله ﷺ لا طاعة إلا لله... الخ. مشکوة ص ۳۲۱.

حضرت مولانا جلال الدين رومي رحمة الله عليه فرمايې

(بې وفا ئي دان وفا بارد حق ،
بر حقوق حق ندارد كسي سبق)

چي هغه شخص چي دنورو اتباع كوي په داسي امر كي

چي د الله ﷻ نافرماني راځي دا د الله ﷻ سره بې وفايې ده .

الله ﷻ دي هر مسلمان ته په هر كار كي اول د شريعت

مقدسه مراعت وړ نصيب كړي .

لهذا دغير شرعي امر مراعت به نه كوي او نه به يې اتباع

كوي :

(۱) كه دحاكم له طرفه وي اتباع نارواه ده .

(۲) كه دپلار د طرف و زوى ته داسي غير شرعي حكم وي

اتباع به يې نه كوي .

(۳) كه د زوى مطالبه د پلار څخه وي غير شرعي مراعت

به يې نه كوي بلكه مطالبه د اولاد به نه مني بلكه پوهوي

به يې چي په دې كي د الله ﷻ ناراضگي راځي .

(۴) همدارنگه يو انډيوال به دبل انډيوال غير شرعي

مطالبه نه مني . حق تعالى جل و علا دي مسلمانانو ته

هدايت دطاعت وړ په نصيب كي .

﴿٣٥﴾ ژوند یو لوی نعمت دی بی طاعاتو ضائع نسي :

﴿ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِرَجُلٍ وَهُوَ يَعِظُهُ اِغْتَنِمْ خُمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ :
شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سُقْمِكَ، وَغِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ،
وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَحَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ ﴾¹

ترجمه : جناب نبي كريم ﷺ يو سړي ته د نصيحت په ډول
و فرمايل : چي پنځه شيان تر پنځو شيانو دمخه غنيمت و
گڼه : ځواني ستا تر سپين بېړتيا دمخه ، صحت ستا تر
ناجوړۍ دمخه ، مالداري ستا تر فقر او افلاس دمخه ،
فراغت ستا تر اشغال دمخه ، او ژوند ستا د مرگ تر مخه .
لفات : اِغْتَنِمْ : د باب افتعال څخه غنيمت گڼل ، د باب سمع
څخه سبقت کول .

شَبَابُ : ځواني د باب ضرب څخه ځوانيدل .

هَرَمَ : د باب سمع څخه ډير کمزوره کيدل .

سَقَمَ : د باب سمع څخه ناجوړه کيدل جمع يې سقام ده .

تشریح : صحت تر ناجوړې دمخه لوی نعمت دی ، علماء
کرام فرمايې تر ايمان وروسته لوی نعمت صحت دی په
ناجوړه بدن نه د دين کار کيږي نه د دنيا نو د دغه نعمت

¹ عن عمر بن ميمون الاردي قال : قال رسول الله ﷺ لرجل ... الخ . مشكوة ج ٢ ص ٤٤١ .

شکر دادی چي باید عبادت په وسي .

غناء د فقر ترمخه : دا هم لوی نعمت دی ټوله مالي عبادت لکه
زکوة، خیرات، د دوستانو کومک، حج، پر دیني امور و خرڅ ...
دا ټوله په مال کيږي ددې شکر دادی چي خرڅ کړل سي او
د آخرت لپاره ذخیره سي داسي چي انسان فنا سي يا يې مال فنا
سي او د قبر لپاره هيڅ ونه کړي .

ژوند د مرگ ترمخه : دا هم یو لوی نعمت دی ، ملا علي قاري
رح فرمایي که چيري ناجورې يا مسکيني وي مگر دی خو ذکر
کولای سي دا یو آن پر دغه حال هم د الله ﷻ لوی نعمت دی .¹
مفسرين فرمایي چي د آخرت په ورځ د انسانانو سترگي
خلاصي سي مؤمنان هم حسرت کوي چي کاشکي موږ اعمال
ډیر کړي واي ، او گنهکار مؤمنان وايې کاشکي موږ د داغسي
عالي مقدس ذات جل جلاله نافرمانی نه

وای کړې . البته مکمل اولیاء کرام د دغه حسرت خلاص وي .

الله ﷻ دي موږ اوتاسو ته د ژوند قدرداني رانصيب کړي .

عاقلات وايي : الغمة اذا فقدت عرفت : چي نعمت زائل سي

بيا يې قدر معلومېږي . يعني په قبر کي بيا د ژوند قدرداني

ورمعلومېږي .

﴿٣٦﴾ د نیوي عذابونه د مؤمن لپاره رحمت دي :

﴿ أُمَّتِي هَذِهِ أُمَّةٌ مَرُّ حُومَةٍ لَيْسَ عَلَيْهَا عَذَابٌ فِي الْآخِرَةِ

عَذَابُهَا فِي الدُّنْيَا، الْفِتْنُ وَالزَّلَازِلُ وَالْقَتْلُ ﴾¹

ترجمه : زما دغه امت امت مرحومه دی (یعني رحمت پر

دغه امت ډیر دی په سبب د نبی ﷺ چي رحمة للعالمین دی،

پر دغه امت باندي په آخرت کي عذاب نسته او په دنیا کي

د دوی عذاب فتنې، زلزلې او ناحق قتلونه دی .

لفات : الْفِتْنُ : د فتنه جمعه ده مختلفي معناوي لري لکه:

امتحان، گناه، عذاب، رسوايي، گمراه کول، گمراه کيدل،

ناجوړي وغيره .

تشریح : دا چي په آخرت کي امت مرحومه لره عذاب نسته

ددې څخه سخت عذاب يا دائمي عذاب مراد دی ځکه چي

په ځينو احاديثو کي پر گناه کبيره باندي د عذاب ذکر دی .

يعني چي په شريعت مقدسه باندي عمل ونکړي نو په دنیا

کي په مختلفو آفاتو باندي اخته کيږي ددې لپاره چي گناه

يې محوه سي او آخرت ته پاته نسي : مَنْ يَعْمَلْ مِنْكُمْ سَوْءً

¹ عن ابي موسى قال: قال رسول الله ﷺ امتي ..... الخ . مشكوة ج ٢ ص ٤٦٠ .

يجزیه ، آیه هم پر دغه دلالت کوي ، یا یې گناه کبیره نه وي
کړې نور گناه الله ﷻ په مختلفو آفاتو ورمحوه کوي په
آخرت کي گناه کبیره والا اشخاصو لره عذاب سته .

حاصل دا چي په دنیا کي عذابونه او تکلیفونه مؤمنانو لره
رحمت دی که گناهکار وي گناه یې محوه کیږي که نیک وي
مرتبہ یې پورته کیږي ، په دنیوي تکالیفو باندي باید
مؤمن صبر وکړي او د ډیرو شکایاتو څخه چي خلکو ته یې
کوي باید ځان وساتي ، او دا تکالیف د الله تعالی ﷻ
رحمت دي . البته دعاء کولای سي : چي الله پاک ﷻ ته دعاء
وکړي چي یا الله ﷻ هدایت راکړې د دنیا ، آخرت او دقبر د
تکالیفو څخه مي خلاص کړې ځکه موږ عاجزه یو د صبر
طاقت نه لرو همیشه به دغه دعاوي کوو .

حضرت مولانا رومي رح فرمایي : چي عذاب مومنین لره
رحمت دی

في المثل جورث اگر عريان شود
گر جهان گريان بود خندان شود.¹

﴿٣٧﴾ د نیکو اعمالو و طرف ته وړاندي کیدل د ټولو

بدبختیو څخه نجات دی :

﴿ بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ ، يُصْبِحُ
الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَ يُمْسِي كَافِرًا ، وَ يُمْسِي مُؤْمِنًا وَ يُصْبِحُ
كَافِرًا ، يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضِ الدُّنْيَا ﴾¹

ترجمه : د اعمال صالحو په کولو کې تلوار کوي تر څو
ددې چې فتنې ظهور وکړي (داسې فتنې) لکه د تاریکي
شپې د ټوټې په مثل (اثر یې دادي) انسان سهار د ایمان په
حال کې راپورته کیږي او ماښام کافر وگرځي ، او ماښام
مؤمن وي مگر سهار د کفر په حالت کې راپورته کیږي (او
دغه رنگه) خلک خپل دین د دنیا د لږ سامان په عوض کې
خرځوي .

لغات : بَادِرُوا : باب مفاعله یو تر بله سبقت کول .

قَطْع : مفرد یې قطعه دی ټوټې ته وايي . بِعَرَض : لږ سامان .
تشریح : جناب نبي کریم ﷺ په دغه حدیث مقدسه کې
مسلمانانو ته فرمایلي دي چې تاسو د اعمال صالحو په

¹ وعن أبي هريرة قال : قال رسول الله ﷺ بَادِرُوا ..... الخ . مشکوة ج ٢ ص ٤٦٢ .

کولو کي تلوار کوئ ځکه که چيري فتنو ظهور وکړي
 داسي فتني لکه د تورې شپې حصې يعني دغه فتني تر
 تورې شپې لا زيات ظلمت لري د اصلاح او فساد درک يې
 نه معلومېږي ، نه سبب دجنگ نه سبب دخلاصوالي
 معلومېږي په دغسي وخت کي مسلمانان په مختلفو
 تکاليفو اوتشویشاتو کي وي نه عبادت پر ښه طريقه
 کولای سي نو دفع ددغه فتنو کولای سي ځکه چي دده
 د اعمالو په وجه پيښه ده .

ملاعلي قاري رح فرمايې زيات قتلونه، يا ديني اختلافات
 واقع سي په مابين کي دمسلمانانو ، سهار به مؤمن وي
 مابنام به د بدو اعمالو يا بدو خبرو په وجه کافر وي
 يامابنام به مؤمن وي او سهار به کافر وي خپل مقدس او
 باعزته دين د دنيا لپاره خرڅوي ، نو تاسي بايد په دغه
 وخت کي د اعمال صالحو طرفته سبقت وکړي
 دخبروڅخه دکفارو او بدو اعمالو څخه ځان وساتئ .

او دا ټوله حالت نن سبا واقع دی ، الله تعالی ﷻ مسلمانانو
 ته اولاهدايت او بيا حفاظت ورنصيب کړي . آمين

﴿٣٨﴾ قیامت ته نژدي به پر دين عمل کولو والا داسي په

تکليف وي لکه د اور سکروتي چي يې په لاس کي وي :

﴿ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ الصَّابِرُ فِيهِمْ عَلَى

دِينِهِ كَالْقَابِضُ عَلَى الْجَمْرِ ¹﴾

ترجمه : نبي کریم ﷺ فرمايلي دي چي پر خلگو باندي به

داسي زمانه راسي چي (په دغه زمانه کي به) پر خپل دين

باندي صبر کونکی (عمل کونکی) داسي وي لکه سکروته

د اور چي يې په لاس کي اخيستي وي (يعني پر دين عمل

کونکی مؤمن به په دغه اندازه په عذاب کي وي).

لغات : الْقَابِضُ : د باب ضرب څخه يوشی په لاس باندي

نيول.

الْجَمْرُ : جمع دجمرة په معنی دسکروتي.

تشریح : ددې حديث مقدسه مطلب دادی چي نبي کریم ﷺ

فرمايې چي په آخره زمانه کي به نارواوي داسي عامي سي

چي خلگ به د دين څخه نفرت کوي د خلگو اعمال نه

بلکه عقائد به هم خراب سي لکه مخکي حديث شريف کي

¹ عن انس قال : قال رسول الله ﷺ ياتي ..... الخ . مشکوۃ ج ۲ ص ۴۵۹.

ملکرو ماہم پہ دعاوو کی یاد لری

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library